

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

SOFIA UNIVERSITY
ST. KLIMENT OHRIDSKI

FACULTY OF PHILOSOPHY

Катедра: „Обща, експериментална и генетична психология“

Жаклина Георгиева Андонова

ТРАНСГЕНЕРАЦИОННО ПРЕДАВАНЕ НА МОДЕЛ НА ЗАВИСИМОСТ

АВТОРЕФЕРАТ

на

Дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление „Експериментална психология“

Научен ръководител:

Проф. д-р Емилия Алексиева

София, 2018

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от Катедра „Обща, експериментална и генетична психология“, Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Защитата на дисертационния труд ще се състои на 01.06.2018 г. от 11.00 ч. в зала на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, на заседание на научното жури в състав:

- 1) Проф. д-р Емилия Борисова Алексиева
- 2) Доц. д.пс.н Румяна Кирилова Крумова-Пешева
- 3) Доц. д-р Тони Славчев Дончев
- 4) Проф. д-р Орлин Стефанов Тодоров
- 5) Доц. д-р Павлина Петкова Петкова

Резюме

Андонова, Жаклина Трансгенерационно предаване на модел на зависимост / Научен ръководител проф. д-р Емилия Алексиева – София: Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет, катедра „Обща, експериментална и генетична психология“, година – 2018, общ брой страници – 217, библиография – 14 стр., приложения – 5 стр.

Брой приложения: 3

Брой на цитирани източници: 106

Брой използвани източници: 151

Брой таблици: 1

Брой фигури: 2

Дисертацията има за цел да представи изследване на модел на зависимост, въз основа на разбирането на системната теория за мрежата на взаимоотношения, в които възниква и се развива зависимостта от психоактивни вещества. Общите цели на изследването са следните: проучване на семейната история при зависими от психоактивни вещества; извеждане на структури и модели на взаимодействие в тези семейства; проучване на възможното субективно влияние на историята на семейството по произход, върху развитието на зависимост от наркотици и развитието на отделната житейска история.

Ключови думи – зависимости, семейна история, клинично интервю, системна фамилна теория, биографично - наративно интерпретативен метод, генограма

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	4
ТЕОРЕТИЧНА ПОСТАНОВКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	5
Подходи за изследване на зависимостите	6
Преглед на качествени изследвания	6
Връзката с идеята за трансгенерационно предаване	7
Трансгенерационното предаване и зависимостта според системната фамилна теория.	9
Житейски наратив и семейна история	11
Обобщение на теорията.....	14
ЕМПИРИЧНА ЧАСТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	15
I. Постановка на изследването и обща изследователска хипотеза	15
II. Основен инструментариум и процедура на изследването	15
1. Първи етап	18
Първа и втора пилотна фаза	18
2. Втори етап – представяне на резултатите от провеждане на същинските интервюта	21
3. Трети етап – провеждане на биографично-наративни интервюта	27
3.1. Описание на последователността на работа и представяне на резултатите	27
3.2. Обобщение на резултатите от проведените пилотни биографично-наративни интервюта	28
3.3. Същинска фаза – представяне на три случая	32
3.4. Случай „А“	33
3.5. Случай „Б“	38
3.6. Случай „В“	45
ИЗВОДИ И ВЪЗМОЖНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	55

ВЪВЕДЕНИЕ

Практиката захранва моята потребност да намеря подход към разглеждането на патологичните семейни взаимодействия и зависимостите. Професионалната потребност и натрупването на клинични наблюдения доведе до формулиране на следните изследователски въпроси:

1. *Каква е спецификата на връзката между зависимия и неговата семейна история?*
2. *Има ли връзка между миналото и настоящето на пациента, който живее в тази история?*
3. *Откриваме ли някакви модели на взаимодействие между елементи от тази история и историята на зависимостта на пациента?*
4. *Има ли нещо, което се повтаря във времето и дава отражение върху развитието на отделния живот?*

Първоначалното допускане беше обвързано с теоретико – практически постановки в областта на системната фамилна теория и терапия. Основната идея в тази връзка, е че съществува повторение на нивото на отношенията в семейството. Това повторение означава наличието на определен модел, който се възпроизвежда в междупоколенчески план. В семействата, където възниква и се развива тежка психопатология могат да бъдат открити деструктивни модели при повече от едно поколение. Наркотичната и алкохолна зависимост е била обект на изследване от системната парадигма. В резултат на това са описани множество характеристики на функциониране на тези семейства и проблематиката в семейната история и развитие.

Това е трудна изследователска тема. Практическият опит в психотерапевтичната работа със зависими пациенти доведе до готовност да бъде разглеждана задълбочено. В областта на изучаването на зависимости от психоактивни вещества доминират количествени методи. По-голямата част от тези методи нямат за цел да опишат задълбочено индивидуалната история на участниците или да покажат как те интерпретират света и взаимоотношенията. За да се изпълнят целите заложи в настоящето дисертационо изследване беше избран качествен подход към темата. Тази стратегия позволява и да се обърне достатъчно внимание на субективността на изследването като процес.

ТЕОРЕТИЧНА ПОСТАНОВКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Преди да се навлезе в същността на темата е необходимо да бъдат обяснени основните понятия използвани при формулировката на изследователската цел. Преди всичко останало се появява потребността да се зададе въпроса: какво е зависимост и какви са нейните характеристики? Използването на този термин в заглавието е поставен, за да фокусира върху централните компоненти на проучването. Става дума за зависими пациенти, чиято връзка с веществото и със семейството е поставена за задълбочено разглеждане. Това е в основата и около него са всички останали фактори на контекста. Преобладаващото разбиране за зависимостта е, че това е болестно състояние причинено от злоупотребата с психоактивни вещества.

Според десетата ревизия на Международната Класификация на Болестите (МКБ-10): *„Зависимостта е съчетание от физиологични, поведенчески и когнитивни явления, при които употребата на определено вещество или клас от вещества придобива много по-висок приоритет за дадено лице, отколкото други видове поведение, които в миналото са имали по-висока стойност. Основната описателна характеристика на синдрома на зависимост е желанието /силно, често непреодолимо/ да се приема съответното психоактивно вещество”.*

Това определение, заедно с диагностичните критерии създават представа какъв е характера на връзката между човека и веществото. Веществото е в центъра и около него са организирани когнитивни, емоционални и поведенчески компоненти. Психологическите и социални компоненти също могат да бъдат водещи при определяне на диагноза. Би могло да се каже, че веществото подчинява и разболява света на употребяващите. Системната злоупотреба нарушава тяхното нормално функциониране и води до последствия, които трудно могат да бъдат преодолени без да бъдат лекувани. Щом зависимостта се възприема като болестно състояние от това следва връзката с веществото да е болна или патологична. Патологичната връзка с веществото разрушава възможностите и пречатва развитието на здрави процеси.

Социалният контекст е основна сцена, в която възниква и се развива зависимост от психоактивни вещества. Този контекст се изгражда, въз основа на взаимодействието на различни фактори: индивидуални и групови; субективни интерпретации на злоупотребата;

физически, интерперсонални и социални измерения, в които се появява това поведение и по-широкият контекст на структурни и средови фактори (Rhodes, 2000). Разбирането за зависимост в контекста на системната фамилна теория включва всички тези мрежи от взаимоотношения. В тази връзка са останалите термини използвани в заглавието и това са идеите за трансгенерационно предаване и модели на зависимост. Тези модели са значими тенденции, структури или сценарий на взаимодействие, които се откриват в семейната и индивидуална история на зависимите. Трансгенерационното предаване се отнася до пренасяне на патологични модели на взаимодействие от едно поколение към следващите.

Подходи за изследване на зависимостите

Количествените методи са ориентирани към формулиране и извеждане на общи характеристики и профили на зависимите от психоактивни вещества. В България се провеждат такива изследвания и резултатите от тях намират широко приложение (Алексиева, Леонтиева, Грашнов, 2014; Рачева, 2014; Кацаров 2011; Маринова 2011). Ползата от тези изследвания е в извеждането на профили на индивидите и семействата, в които функционират. Съчетаването на количествени и качествени методи в част от изследванията (Савов, 2016; Маринова, 2011), подчертават възможност и необходимост от прилагането на качествени подходи в изследването на зависимостите. Качествените методи способстват за извеждането и анализирането на субективни и лични категории, натоварени с индивидуален смисъл. В тези категории може да се съдържа разбиране за връзката между зависимостта на конкретния човек в контекста на неговата жизнена история. Разбирането за конкретната жизнена история подпомага терапевтичния процес при пациенти със зависимост.

Това е причината да се ориентираме към тяхното използване, а не към количествено изследване, което също има своите предимства, както вече беше изложено. Всеки метод е свързан преди всичко с въпросите, които си поставя и целите, които са заложили, за да ги удовлетвори. Когато основният въпрос е търсене на връзката между категории, използването на подобен метод и анализ е много подходящ избор.

Преглед на качествени изследвания

Редица световни изследвания в областта на зависимостите (Nimtz et. al, 2014; Thurang & Bengtsson-Tops, 2013; Hardesty & Black, 1999; Murray, 1998, 2003; Jadidi & Nakhaee, 2014; Irving, 2011; Williams, 2002; Prins, 2008) прилагат качествена методология,

за да задълбочават разбирането за този феномен. Представянето на всички тези качествени изследвания показва техния потенциал, ресурс и специфика. В описаните примери става ясно, че доказателствата, които се получават с такъв подход са различни по своята същност. Качествените изследвания включват анализирането и интерпретирането на текстове и интервюта, с цел откриването на значими модели и описание на конкретни феномени (Auerbach & Silverstain, 2003). Този вид изследвания се стремят да уловят и представят гласовете, емоциите и действията на участниците (Denzin, 2001). В обобщение може да се каже, че качествените изследвания дават възможност да се разбере зависимостта на конкретния човек в контекста на неговата жизнена история. В този смисъл разбирането на конкретната жизнена история подпомага терапевтичния процес при тези пациенти.

Много често основен или единствен използван инструмент в проведените качествени изследвания е дълбочинното интервю. В реализираните в настоящето изследване интервюта са разгледани значими тенденции, структури или сценарий на взаимодействие, които представляват модели на зависимост. Бихме искали да обърнем внимание, че има няколко нива на информация, във връзка със изследователската тема и използваните методи и това са: нивото на проведените интервюта, равнището на анализирания случаи и направените въз основа на двата процеса интерпретации.

Връзката с идеята за трансгенерационно предаване

Влиянието на семейството отдавна е обект на изследване. Теорията за привързаността, например, поставя този проблем. Процесът на междупоколенческо предаване на модели на привързаност е представено в българско изследване. В това изследване е използвано „интервюта за привързаност на възрастни“ (AAI) с автори К. Джордж, Н. Каплан, и М. Мейн. Това е интервю, което чрез серия въпроси цели да получи данни за детството и служи като основа за анализ на преживяванията на привързаността на лицето в ранното детство (Алексиева, 1998). Това изследване е ценен ориентир в поставянето и изследването на темата за междупоколенческото предаване на модели на привързаност.

Няколко неща се продължават като тенденции и в настоящето изследване и това е използването на дълбочинни интервюта и анализ на случай като изследователска стратегия, за да проверят хипотезите за взаимодействието в междупоколенчески план. Различното е в това, че в дълбочинните интервюта се търси междупоколенческо предаване на модели на

зависимост. Тези модели се проследяват в избрана клинична група от участници. Използвани са клинични и биографично-наративни интервюта. Интервюиран е само един представител на семейството. Неговият разказ за себе си и семейството, в което е израснал е обект на анализ на отношенията в междупоколенчески план.

Трансгенерационното психично предаване е изучавано в голяма степен от психоанализата. Психоанализата се интересува от това, което се комуникира в пространството и времето, независимо дали е между хората от различни поколения, които нямат очевидна физическа връзка по между си (Frosh, 2013). Тези идеи въвеждат премълчаното съдържание и преживявания, които могат да се предават през поколенията. Важен елемент в тези теории е разбирането за осъществяване на психично предаване, без да има пряк контакт между хората. В развитието на психодинамичните теории Даниел Сърн говори за ролята на новороденото в осигуряването на трансгенерационната приемственост (Stern, 2006). Този автор казва, че семейните взаимодействия в рамките на едно поколение осигуряват представи, които в определена степен направляват интеракциите в новосформираното семейство. Множество от взаимосвързани интеракции се реорганизируют и стават част от така наречените “семейни сценарий” (family scripts), семейни митове; легенди; истории и семейни тайни (Stern, 2006 , стр.32).

Съвременни изследвания (Bernoussi, Masson, Thierry & Nicolas, 2015; Imbasciati, 2003) използват концепциите на психоаналитичните теории и ги проверяват в своите проучвания. В първото изследване темата е трансгенерационно предаване при зависими от психоактивни вещества. Тези изследователи използват качествени и психометрични методи, за да тестват своята хипотеза като провеждат с изследваните (n=22) полуструктурирани интервюта, изготвят генограми, прилагат самооценъчни въпросници, с цел да определят съществуване на определени форми на психотравматизъм в детството и стилове на привързаност. Хипотезата за трансгенерационно предаване на механизма на зависимост се разкрива в присъствието на нестабилна връзка с фигурата на бащата или майката, която се описва или като дистанцирана или като интрузивна и симбиотична (Bernoussi, Masson, Thierry & Nicolas, 2015). Данните в това изследване показват и едно значимо ниво на несъобщени смърти, множество семейни тайни и често междупоколенчески и съпругески конфликти (Bernoussi, Masson, Thierry & Nicolas, 2015).

Това актуално изследване откроява проблематични области, които се възпроизвеждат за различните участници в семейната система. Резултатите до известна степен повтарят и допълват профилите на зависимите от психоактивни вещества. Това, което се прибавя е разбиране за останалите членове на семейството, трансгенерационните перспективи и качеството на връзката с родителските фигури.

Феноменът на трансгенерационно предаване е разгледан във връзка с отношението между детето и обгрижващите фигури. В резултат група изследователи разработват теорията за протоменталното (The Theory of the Protomental), която определят като теория с висока стойност събираща психоанализата и когнитивните науки (Imbasciati, 2003). Теорията за протоменталното е организирана около общуването между майката и новороденото, като обхваща и периодът на пренатално развитие на бебето. Разбирането за процесите в този етап от развитието са свързани със способността на фетуса да приема информация по биохимичен, вестибуларен, слухов, мускулен, тактилен и друг път. Основната идея на тази теория е, че между майката и фетуса се осъществява комуникация и майката е в позиция да предаде функционални механизми, които принадлежат на нейната личност (Imbasciati, 2003). Теоретичната постановка за протоменталното определено представлява интерес и особено нейната закотвеност в психоаналитичната традиция. Това е много сериозен опит да се изследва и развива разбирането за трансгенерационното предаване като механизъм.

Психоаналитичната традиция подпомага разбирането за трансгенерационното предаване. Изложените идеи, които принадлежат на това поле нямат претенция за изчерпателност. Те са представени, за да илюстрират развитието на тази концепция и някои продуктивни опити да бъде изследвана. Със сигурност могат да бъдат представени още значими автори в тази област. Същността на теориите е в способността да се предават компоненти от психичния живот от предишните поколения към следващите, по съзнаван и несъзнаван път.

Трансгенерационното предаване и зависимостта според системната фамилна теория.

Системната теория е информативна и полезна за поставения изследователски въпрос за трансгенерационното предаване. Социологическите перспективи в голяма степен допринасят за концептуалната рамка на системната теория, но в своето развитие тя също е

повлияна от четири други теоретични направления: общата теория на системите, кибернетиката, комуникационната и екологичната теория (Andersen, Taylor & Logio, 2015). Общата теория за системите (Ludwig von Bertalanffy, 1968) смята, че разнообразието от човешки преживявания, както и социални и научни проблеми, могат да бъдат осмислени като системи (цит. в Johnson, 2010). Системата е едно образуване, състоящо се от множество взаимосвързани елементи, които като едно цяло взаимодействат с външната среда (Варга, 2009). Семейството е система, защото хората имат реципрочно взаимодействие и по формален или неформален са се идентифицирали като група, като тази идентификация с групата е сравнително стабилна във времето (Day, Gavazzi, Miller et al., 2009). Моделите на семейни взаимоотношения биха могли да се предават от едно поколение към следващото, което означава че сме повлияни от това, което сме видели и преживяли в нашите семейства по произход (Варга, 2009, стр. 64). Преживяните фрустрации в семейството по произход и негативните преживявания създават модели, които не могат да бъдат преодолені въпреки желанието да бъдат коригирани (Lehman, 2005, стр. 54). Принципът на генерационно предаване обхваща идеята, че определени здрави и нездравни модели на интеракции и вярвания биха могли и обикновено се пренасят към следващите поколения (Day, 2009 стр. 104). Системната теория съумява да интегрира множество идеи. Семействата са важен път, по който се осъществява предаването на капитал – материален, социален и културен (Miller, 2000). През поколенията могат да се предават нагласи, вярвания, стилове на свързване и изразяване на интимност; стратегии за справяне и начини за комуникация, като се явяват обект на трансгенерационно предаване (Lehman, 2005, стр. 54).

Една теория, която произтича от системната фамилна парадигма разглежда наркотичната зависимост, като функция от преждевременно възникнали травматични събития, като смърт, раздели и загуби, които не са ефективно разрешени и процеса на скърбене не е приключил (Coleman, 1980, стр. 83-84). Според тази теория непреживеният траур в семействата, може да се превърне в основа на семеен модел, който да се предава по трансгенерационен път. Това се случва чрез един процес на въздействие на семейството върху своите членове. Семейството би могло да упражнява натиск върху подобна фигура, да се превърне в заместител, и чрез постоянната интеракция да моделира характеристики принадлежали на липсващия член на семейството (Lieberman, 1979, стр. 356).

По линията на заместване и въвличане в различни роли в семейството няколко автора в областта на психопатология на развитието работят върху темата за генерационното предаване и смяната на ролите между детето и родителя. Те описват този опит в статията „Intergenerational transmission of role reversal between parent and child: Dyadic and family systems internal working models” и представят един подход към темата и дизайн на изследване, който съчетава качествена и количествена информация. Освен това се измерва един и същ конструкт, т.е. смяна на роли във всяко едно поколение, което е обект на проучването. Смяната на ролите е свързана с неуместни очаквания към детето, които надминават неговата способност да ги удовлетвори (Macfie, Mcelwain, Houts & Cox, 2005, стр. 52). В своята статия авторите посочват тази инверсия на ролите, като един формиран в детето „вътрешен работещ модел“ базиран на неговия опит с родителя или значимия друг. Детето би могло да пренесе в отношенията си вече като възрастен и родител, очаквайки от своето дете да посреща неговите нужди (Macfie, Mcelwain, Houts & Cox, 2005, стр. 54).

По този начин това може да се превърне в трансгенерационен семеен сценарий (trans-generational family script) (Byng-Hall, 1995a в Byng-Hall, 2008, стр. 149). Семейните сценарий се определят от този автор, като споделени вътре в семейството очаквания как ще се изпълняват определени семейни роли в определени контексти (Антонов, 2011). На тази база могат да се разграничат различни видове семейни сценарии като продължаващи, коригиращи, заместващи и др. (Антонов, 2011). Смесът на подобен семеен сценарий с инверсия на ролите е в това, че едно дете което е поело тази родителска роля ще има очакването неговите собствени деца да правят същото, защото това се е очаквало от тях самите в семейството, в което са израснали (Byng-Hall, 2008, стр.149). Такова включване на детето в родителската субсистема може да се провокира от различни фактори като липса на родителя поради смърт или раздяла; дисфункция на родителя поради психично заболяване, злоупотреба с вещества и невъзможност на родителя да полага грижи за детето (Byng-Hall, 2008, стр. 149).

Житейски наратив и семейна история

Животът варира както по съдържание, организация, продължителност и стил, така и по смисъл и качество (Reese & Smyer, 1983). Живеейки живота си, ние имаме един продължителен опит на създаване на диалогични взаимоотношения, както със заобикалящия ни свят така и със себе си (Моен, 2006, стр. 56). Начините за разбиране на

света около нас и предаване на този опит в общуването, се осъществява в голяма част чрез разговорите ни един с друг (Brikmann, 2012).

Нашите натрупващи и интерпретиращи света аз-ове, са диалогични в своята основа, те са построени върху разнообразни взаимоотношения, които имаме и сме имали с други хора (Brikmann, 2012). Възприятията, които имаме за обекти, събития и взаимоотношения, подлежат на продължителен процес на преинтерпретиране (Stake, 2010, стр. 37). Въпреки, че историите за преживявания са нещо лично, тяхното значение е формирано през съвместни действия т.е транзакциите с другите (Magnusson and Marecek, 2015, стр. 17).

Един начин да се структурира този опит е през създаването на смислови единици (meaningful units), като една подобна смислова единица е наратива (Moen, 2006, стр. 56). Житетският наратив е „*гецалт*“, който се разбира като последователност от преживявания, като техният порядък предполага развитието на вътрешната идентичност, върху която стъпва биографията (Schutze, 2008, стр. 11). Идентичността се променя с течение на развитието на живота, заедно с това отношението на човека към неговото настояще, към собствената му история и към бъдещето (Björkenheim & Karvinen-Niinikoski, 2009, стр.6). Идентичността изисква наративна структура (Baumeister & Wilson, 1996). Тези автори предлагат и описват четири основни интерпретативни потребности, които направляват създаването на истории за живота.

В тази точка от дисертационния труд са представени теоретични постановки, свързани с видовете наратив и неговото формиране (Hanninen, 2004). Обсъдена е връзката между житетските наративи и реалността (Jovchelovitch & Bauer, 2000). Разгледани са предложени от изследователи дименсии, които съществуват при съобщаването на автобиографичните наративи: дистанция и интимност (Stuhlmiller, 2001). Поставени са съвременни идеи за взаимното повлияване на житетските наративи във връзка със семейната история. Тези теории поставя терминът трансгенерационна семейна памет (transgenerational family memory) (Ferring, 2017). Основното разбиране е, че по-ранни преживявания във връзката родител-дете, оказват влияние върху управлението на актуалното поведение и автобиографичното познание (Ferring, 2017). Основната теза на изследователя, е че всяко семейство има свое „*паметово хранилище*“, където се отразяват всички значими преживявания от семейната история и формират нейната идентичност.

Изложението в тази точка продължава с поставянето на наративните изследвания и използването на интервюто като метод. Описани са основните етапи, през които преминава едно наративно интервю. Принципите и зависимост от контекста на провеждане също са представени и анализирани в текста. Посочени са етични дилеми описани в научната литература, които се отнасят до прилагането на наративни интервюта при зависими от психоактивни вещества. Тези фактори са например: хроничната употреба, интоксикацията, когнитивни дефицити и психиатрични симптоми, нарушена автономност, които да повлияят способността да се даде информирано съгласие (Miller, Carter & Hall, 2010; Koopmans & Sremac, 2011). Връзката с отношението към участниците в изследването и съобразяването на различни проблематични компоненти, които могат да възникнат, е свързано с рефлексивността. Рефлексията е необходим процес при провеждане на качествени изследвания и особено, когато участниците са уязвима група или темите, които се засягат имат сензитивен характер. В тази връзка са описани изследвания, които пряко адресират способностите за рефлексия и ситуацията на интервюиране (Thoresen & Ohlen, 2015; Grant, 2014; Thomkins et. al, 2008). Отношенията между интервюиран и интервюиращ са разгледани във връзка с влиянието на различни характеристики на интервюиращия (Manderson, Bennett, Andajani-Sutjahjo, 2006). Друго изследване, което е описано, се занимава с начинът, по който участници определят своите преживявания от проведени с тях дълбочинни интервюта (Кпарік, 2006). Това изследване разрива, както какви са описанията на участниците и техните преживявания, въплатени в рефлексивната природа на обмена, така и взаимодействието между интервюиран и интервюиращ (Кпарік, 2006).

Предполагам, без да мога да твърдя със сигурност, че интервюиращият има богат вътрешен живот характеризиращ се интензивна емоционалност и бърз мисловен поток. Ангажиментът и разбирането на същността на интервюирането като процес, създава необходимост да се толерира объркване, тъй като то неминуемо ще възникне. Объркването е част от последваща организация на опита и интегрирането на преживявания, породени от другия човек, който е участник и е различен в определени отношения. Бих казала, че объркването би могло също да се преживява като липса на сигурност и загуба на ориентация. Не бих могла да си представя свързаност между двама или повече човека, или между човек и текст, без да възникне объркване и без да възникнат емоции. Намирам объркването като основен белег на психичния живот на един изследовател.

Обобщение на теорията

Изложените разбирания и теоретичните постановки на системната фамилна теория се занимават в дълбочина с човека и неговите отношения със света. Системното мислене може да ограничи сборът на различни елементи като отделен и специален резултат, който не е достигнат механично, присъединявайки едно нещо към друго. Съществуват много интересни теории, които обясняват, както трансгенерационното предаване, така и ролята на семейството като система, която има своите характеристики. Същественото в тези теории е осъществяването на комуникационен процес между поколенията, влиянието на семейството по произход и семейната история върху настоящето развитие. Тенденцията да се предават и позитивни и негативни модели на взаимодействие през поколенията в семействата, където се появява зависимост, са обвързани с: нездравословни родителски коалиции, което може да доведе до парентификация или присъединяване на детето към родителската подсистема; незавършен процес на скърбене и траур, който поражда потребност от заместване на починалия от някой друг член на семейството; съществуване на трансгенерационни семейни сценарий, които са свързани с предаване на нездравословен модел в семействата. В подобни случаи може да появи зависимост от психоактивни вещества или друг вид динамики.

Интервюто е качествен метод, в който може да възникне разказ за живота. Житетският наратив е формиран в основа на взаимодействия. Семейството има ключова роля в развитието на този наратив. Наративът структурира преживяванията със значимите други и обяснява събития. Той прави връзка между различни събития и преживявания в развитието на отделния човек. Семейната история е интегрирана вътре в нас и поведението ни е свързано с това. Техниката на наративно интервюиране е специфичен метод, който подтиква към импровизиран разказ за живота. Провеждането на качествените интервюта поставя проблема за рефлексията на изследователя.

ЕМПИРИЧНА ЧАСТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

I. Постановка на изследването и обща изследователска хипотеза

Ориентирането към качествен подход идва от практическата цел на изследването. Тя е да се подпомогне психотерапевтичната практика със зависими пациенти. Един качествен подход дава възможност да се разбере индивидуалната история в контекста на семейството. По този начин може да се провери дали има повтарящи се елементи в тази история при различните зависими. Ориентирахме се към използване на клинично интервю с цел проучване на две основни теми: семейната и индивидуална история. Това интервю е полуструктурирано по своята форма. Въпросите са конструирани, въз основа на проучване на научна литература свързана с генограмата и нейното приложение в психологическата и изследователска практика. Едно клинично интервю притежава достатъчно гъвкава структура и дава възможност да се реагира на възникнали в хода на разговора теми. Провеждането на клинични интервюта бе заложена в първите два етапа на настоящето изследване. На третият етап от него бе взето решение да се въведе Биографично – Наративно Интерпретативния Метод (Wengraf, 2001). Това се извърши, с цел да се верифицират първоначалните резултати, когато подходът към получаване на информация е свързан с целенасочено задаване на въпроси по посока на изследователския интерес.

Основната хипотеза - съществува връзка между процеса на трансгенерационното предаване и развиването на зависимост в житейски план.

Основният изследователски въпрос е: Каква е ролята на семейната история и как е инфилтрирана в индивидуалната история и каква е връзката?

Разбирането на семейната и индивидуалната история е по посока на психологическата терапия, тъй като тя включва елемент на преработка на връзката в семейството, и по този начин и на състоянието на зависимост.

II. Основен инструментариум и процедура на изследването

Изследването е проведено в рамките на три последователни етапа. В първата и втората част на изследването са проведени клинични интервюта. Предварителното проучване на научна литература, свързана с генограмата доведе до формулиране на въпросите в тези интервюта. Един от основните инструменти в практиката на системно-

семеен терапевт е генограмата. Това е много важен метод, който може да има и терапевтичен ефект при определени пациенти. При всички положения използването на генограма дава много информация в систематизиран вид. Обикновено прилагането на генограма включва и създаване на визуална представа за семейството и неговата история. Това означава, че се начертава схема на семейството, която е направена въз основа на наратива на пациента или неговото семейство. Клиничното интервю използвано в дисертационното изследване е изградено върху принципите на провеждане на генограма-интервюта.

Съдържанието на проведените интервюта е подложено на тематичен анализ. Изведени са ключови теми, събития и преживявания в семейната и лична история на интервюираните. Информацията от интервюта е интерпретирана във връзка с разбирането на системната фамилна теория. Част от проведените клинични интервюта са обсъдени с други изследователи. Целта на тези обсъждания е била да бъде проверена валидността на темите в различни откъси и интервюта като цяло. По този начин крайният резултат включва онези теми, които са верифицирани в процеса на обсъждане и оценяване на различните сегменти в интервюта.

Клиничното интервю съдържа предварително подготвен списък от отворени въпроси. Те са подредени в три тематични области – семейна история, индивидуална история и история на зависимост към психоактивни вещества. Последователността на задаване на въпросите може да се променя в хода на интервюта. Самата формулировка на въпросите не варира в такава степен. Всяко от проведените клинични интервюта съдържа допълнителни въпроси, чиято цел е да се проследят конкретни елементи в отговорите на респондентите. Тези допълнителни въпроси са основна част от провеждането на интервюта, защото задълбочават първоначалните отговори в определена посока. Задават се допълнителни въпроси, във връзка с целите на изследването и темите, които в това отношение могат да бъдат информативни и значими.

В рамките на третият етап от изследването е въведено биографично-наративно интерпретативният метод (Wengraf, 2001). Това е извършено с цел верификация на първоначалните резултати от проведените клинични интервюта. Структурата на това интервю е още по-гъвкава. Биографично-наративното интервю позволява възникването на импровизиран разказ за живота. Съдържанието на разказите се определя от интервюираните и се отнася до теми, които те решават да споделят в конкретния момент на интервюиране.

Разказът за живота може да варира и по продължителност и съдържание. Различни значими нишки в отделния разказ за живота се проследяват във втората част на интервюто. Основаната цел на допълнителните въпроси е да провокират разказ за конкретна житейска ситуация. Формулировката на допълнителните въпроси се придържа към конкретна схема. През цялото време на провеждане и интерпретиране на информацията се следват предписания. Тези предписания засягат поведението на интервюирания, начините на провеждане на интервютата, провеждане на интерпретативни панели и други.

На този трети етап са въведени нови участници. Резултатите и изводите от този процес са представени в дисертацията като отделни случаи. Извън проверката на първоначалните заключения достигнати с клинично интервю, отново е заложена целта да се проучи връзката между семейната и индивидуална история в разказите на тази трета група интервюирани. Изследването е проведено в рамките на три последователни етапа. Първият етап включва провеждане на пилотни интервюта. Той съдържа две последователни пилотни фази. В първата и втората пилотна фаза са проведени клинични интервюта с общо **7** човека (две жени и петима мъже). Възрастовият диапазон на участниците в първият етап (19 - 43г.). По време на първата пилотна фаза са проведени **три интервюта с един участник** (мъж - 28г.), с амфетаминова зависимост и злоупотреба с алкохол. Интервюираните в рамките на **втората пилотна фаза** са с хероинова зависимост (**4 мъже и 1 жена**) и алкохолна зависимост (**1 жена**). Всички респонденти са подписали информирано съгласие да бъде осъществен аудио запис на интервютата. Интервютата са транскрибирани и е реализиран тематичен анализ (Braun & Clarke, 2006). Тематичният анализ е метод за идентифициране, анализиране и съобщаване на модели (теми) в данните, който организира и описва информацията подробно и детайлно (Braun & Clarke, 2006).

Изведените теми от съдържанието на интервютата, в настоящето изследване са разпределени в две основни категории, които представляват изследователски интерес: трансгенерационност на зависимостта и индивидуално развитие на живота. Едно от интервютата в пилотна фаза е кодирано от друг изследовател и темите са подложени на обсъждане.

В рамките на вторият етап или същинска фаза са проведени клинични интервюта с общо **22** участници (**14** мъже и **8** жени). На третият етап бе взето решение да се въведе биографично – наративно интерпретативния метод. Това се извърши с цел да се

верифицират първоначалните резултати. Усвояването на процедурата изисква провеждане на практически интервюта, като такива са проведени с **4** души (две жени и двама мъже), които нямат опит със зависимост. На следващият етап бяха проведени две пилотни биографично-наративни интервюта с **двама** мъже с хероинова зависимост. Резултатите от този процес бяха анализирани и обсъдени с друг изследовател, за да се изведат основни теми. Същинските интервюта са проведени с **6** човека (36-40г.), като три от случаите са представени в дисертацията. Тези три случая бяха избрани, защото са информативни, относно изследователската тема. Самите случаи са представени, във връзка с изследователските цели. От всички проведени интервюта, с **9** човека са проведени в пилотни фази, което означава, че **28** човека съставляват основната група интервюирани (**22** човека във втория етап и **6** човека в третия етап).

1. Първи етап

Резултатите ще бъдат представени в рамките на различните фази, в които са възникнали. Първо ще бъдат описани резултатите от първи две пилотни фази на провеждане на изследването. Изведените теми и направените изводи от пилотните етапи са представени в текста. Вторият етап на изследването е фазата на същинско провеждане на клинични интервюта. Резултатите от него са представени и разпределени по различни подгрупи. Тези подгрупи са съставени от различен брой участници. Групите са разпределени по пол и вид, зависимост на участниците, които ги съставляват. В края на представяне на всеки етап, в отделна точка, са описани изводите от него.

- Първа и втора пилотна фаза

В рамките на първият етап на дисертационното изследване бяха проведени пилотни клинични интервюта. Целта на всяко едно от тях бе да бъде проучена връзката между семейната история и историята на зависимост при зависими пациенти. Разработена е схема на клинично интервю, чрез което да се изследват трансгенерационните перспективи. Изводите и обобщенията са изведени, въз основа на проведен тематичен анализ на проведените интервюта (Brown & Clarke, 2006).

Първите пилотни интервюта въведоха важни наблюдения относно поставените изследователски въпроси. Моделът на емоционално дистанциран баща и интрузивната – нахлуваща майка е изведен от първите проведени интервюта. Отдалечените отношения са съпроводени с липса на усещане за заедност и споделеност на преживяванията. Основна

тенденция е невъзможността да се съобщават конкретни спомени относно периода на детството. Семейните взаимоотношения в този период могат да бъдат идеализирани. Идеализацията на периода на детството означава, че то може да се определя като нормално или спокойно, но това да е съпроводено невъзможност да се разкажат конкретни ситуации и спомени.

При всички мъже включени в първият етап, обединяваща тема е силната емоционална връзка с фигура от прародителското семейство. Отношенията с подобни фигури (баба, дядо, прабаба) водят до усещане за изключителност в отношенията с този човек. Тези фигури са включени в отглеждането и възпитанието на децата и при някои респонденти са част от общото домакинство, което означава, че интервюираните са израснали заедно тях. При интервюираните мъже с хероинова зависимост се споделят преживявания за конфликтна връзка между родителите. При двама от респондентите с хероинова зависимост тази конфликтна връзка е породена от алкохолна злоупотреба и физическо насилие в семейството. Петима от интервюираните споделят за алкохолен проблем при един от двамата родители. По-често бащата се описва, като носител на такъв проблем. Открива се темата за демонизацията на отсъстващия или злоупотребяващия с вещества родител.

Демонизацията е съпроводена с неприемане и отчужденост в отношенията с този родител. Мотивите за неговото поведение са необясними за интервюираните и се споделя за дискомфорт и усещане за срам. Срамът е свързан с присъствие на сходни с демонизирания родител характеристики. Всички респонденти се преживяват, като активно въввлечени в конфликта между родителите. Подобен конфликт се превръща в обяснителна схема на индивидуалното развитие на живота и появата на зависимост. Тази обяснителна схема се свързва с усещане за предопределеност на развитието.

Четирима от интервюираните са единствени или първи деца в своите семейства. В историите на прародителските семейства се срещат темите за ранна смърт на единият от съпрузите; развод или повторен брак при бабата или дядото. Ранната смърт на родител или прародител се посочва като начало или повод за задълбочаване на злоупотребата с вещества.

Липсващата фигура поражда теми, които могат да бъдат открити в интервютата като: несподеленост; неудовлетвореност; изоставяне; дистанцираност и липса на емоционален отклик. Идеализацията на периода на детството се проявява и като отсъствие на какъвто и

да е спомен от по-ранен период. Това означава, че интервюираният споделя, че не би могъл да си спомни нищо за периода на детството. Конкретни спомени се въвеждат от интервюираните в по-късен период от развитието, като юношеството, което е натоварено с преживявания и събития. Ключови събития в този период отново са смяна на училището или квартала. Тези промени също се споделят като свързани с един начален етап на злоупотреба с вещества. В разказите за този период от развитието се появява темата за възникване на една заедност в групата и задълбочаване на злоупотребата с вещества. Всички респонденти се намират в различна позиция спрямо своята зависимост и я определят в основно две посоки – тя може да се явява собствен избор или последствие от тази предопределеност на семейната история.

От проведените във втората пилотна фаза интервюта с жени съответно с хероинова и алкохолна зависимост се постави образът на отчуждената майка. Този образ е на майка, която се възприема като прекалено дистанцирана в преживяванията на тези жени. Отсъстващият родител в тези случаи се свързва с несподеленост на преживяванията; неудовлетвореност от развитието на собствения живот; емоционална дистанция и изолация. Липсата се асоциира с чувства на самота, отчужденост и тъга. Всички интервюирани споделят за неудовлетвореност в романтичните взаимоотношения, раздяла или конфликтни отношения с партньора. Подновяването и задълбочаването на злоупотребата с алкохол се свързва с романтичните отношения и създаването на нова връзка и сключване на брак. Всички романтични връзки, за които се съобщава са съпроводени от увеличаване на злоупотребата с алкохол.

На базата на реализираните в двете пилотни фази интервюта беше изведена връзка между живота на прародителите, в който има ранна смърт или раздяла със съпруга и живота на интервюираните, в който присъстват сходни теми и събития. При голяма част от интервюираните, употребата на хероин се представя като стратегия за справяне с преживяванията с родителското семейство.

2. Втори етап – представяне на резултатите от провеждане на същинските интервюта

Изведените от пилотната фаза наблюдения доведоха до реализиране на същински интервюта. Във вторият етап на изследването взеха участие **14** мъже и **8** жени от две основни

групи с хероинова и алкохолна зависимост. Те са подредени в следните пет групи, като с всеки участник са проведени две отделни интервюта, с цел проучване на семейната история и историята на зависимост:

- **4** жени с хероинова зависимост, възрастов диапазон (26 – 40г.);
- **4** жени с алкохолна зависимост (36 – 45г.);
- **5** мъже с хероинова зависимост (26 – 40г.);
- **5** мъже с алкохолна зависимост (35 – 53г.);
- **4** мъже с хероинова зависимост и алкохолна злоупотреба (34 – 42г.).

Осем от интервютата бяха коментирани с други изследователи. Всички участници са дали своето информирано съгласие интервютата да бъдат записани на аудио носител. Процедурата за анализ на съдържанието на интервютата следва изложената по време на пилотната фаза на изследването. Извършен е тематичен анализ на интервютата. Изведените теми отново са мислени в контекста на трансгенерационност на зависимостта и развитието на индивидуалната история.

Резултатите от анализирани интервюта описват личната представа на участниците. Личната представа в това изследване се разбира като вербализацията, на онова което наблюдава интервюирания в семейните отношения. В процеса на интервюиране участниците споделят преживявания, описват характеристики на семейните членове, разказват спомени, интерпретират и реинтерпретират тяхното значение. Всичко това е материалът, който се подлага на анализ. Целта на проведения анализ е да изследва хипотетична връзка двете категории (*трансгенерационност на зависимостта и развитието на индивидуалната история*), и да подпомогне развитието на обяснителни модели на зависимостите. Представените картини на взаимоотношения са част от интернализираната семейна система на участниците. Направените допускания за взаимовръзка между семейната история и историята на зависимост са направени въз основа на представата на интервюираните.

Образите на родителските фигури могат да бъдат подредени в следните три категории: отсъстващи, периферни и централни образи. Отсъстващи са образите на родителските фигури, които по някаква причина не участват активно в семейната система и контактта е прекъснат. Периферни са онези образи на родителска фигура, чието детайлно възприемане е замъглено от действията на централен образ обикновено на другия родител.

Централни образи са тези, с които контакта е интензивен действията и бездействията им са значими и са обект на вниманието на зависимия. Майките се представят като фигури на властта в семейството на зависимите от алкохол жени. Те се описват като доминиращи образи. Връзката с тях може да се описва като конфликтна или близка.

Проблемът за деструктивните желания е тема при интервюираните алкохолно зависими жени. Способността за разграничаване на потребности, желания и капризи е много значимо умение за личността. В животът на тези жени има установен модел на неразпознаване на тези понятия. На всички желания на овластената фигура се реагира, като на потребности и веднага се задоволяват. Това поражда проблем при изграждане на собствената способност за разграничаване на тези понятия. Останалите образи представят връзка с една авторитарната фигура, която може да бъде и бабата и майката. Мъжките фигури могат да се определят като отсъстващи, поради ранна смърт или раздяла. Когато присъства се преживява като подчинен и неспособен да се противопостави на фигурата, която държи властта. Присъства едно комплементарно отношение, като подчинението на партньора осигурява разширяването на властта на другия родител или прародител. Отношенията с тези мъжки образи се определят от интервюираните като по-близки.

Поколенческият конфликт може да бъде много ясно представен в интервютата със жените зависими от алкохол. Съвместното съжителство (родителско и прародителско семейство) дава възможност за вмешателства. Това може да е свързано с оспорване на властта в семейството, с изместване на родителя и изпадането му в друга подсистема.

Във всяко от семействата на интервюираните жени има теми, които не се обсъждат открито. Те са се превърнали в част от семейните предания. Това са забранени или срамни теми: изневяра, извънбрачни деца, развод, насилие. Обстоятелствата около раждане на дете или сформирание на семейство също могат да бъдат неизвестни. Интервюираните жени споделят, че в семействата на прародителите има подобни събития – загуба на деца, развод или ранна смърт на партньора, както и алкохолна злоупотреба и конфликтни отношения. Трудностите в изграждането на собствени връзки със съпрузи или партньори е обвързано с моделите унаследени от бабите и дядовците.

Възникването на идеализации на отношенията в детството в тази група се свързва с модел на свръхпротекция на детето в семейството. Тази хипотеза се подкрепя и от историите за обрат в житейски план. Подобен модел може да бъде пренесен и към следващото

поколение. Когато интервюираните са в ролята на родители на собствени деца, могат да говорят по-конкретно какво пренасят в отношенията. Липсата на автентичност подкрепя моделът на идеалното семейство, което предпазва детето от това да види какво се случва с родителите му.

Теми, които се откриват при жените с алкохолна зависимост са: стремеж към перфекционизъм и високо функциониране в семейна двойка. Дълги периоди на безпроблемно функциониране и самостоятелно справяне са следвани от период на обрат в развитието на живота. Удовлетворителна житейска перспектива се подменя при въвеждането на злоупотреба с алкохол. Житейски обстоятелства като загуба на работа, недостатъчно финансови средства, напускане на дома на вече пораснало дете могат да бъдат от ключово значение. Тези събития предизвикват силен стрес и в тези периоди консумацията на алкохол се увеличава, както и усещането за безпомощност и неудовлетвореност. Алкохолната зависимост подкопава идеята за устойчив и монолитен образ, който се представя пред останалите хора. Когато нещастията се случват при жените с алкохолен проблем има изискване образът им да бъде още по-устойчив, а не несигурен, уязвим и разколебан. В тези моменти отношението на свързаност и несвързаност се явява много важно. Свързаността има смисъл, когато допринася за индивидуалното развитие. Тя е основание за справяне с различни житейски неблагоприятия. Несвързаността възпрепятства пълноценното функциониране. Липсата на достатъчна свързаност провокира усещане за празнота и алкохолът се въвежда като успокоително при тези жени.

Процесите на осмисляне на отношенията с другите се случват паралелно с нарастване на потребността от отделяне и структуриране на собствения мисловен поток. Местата за рехабилитация са пространства за отделяне от контекста, в който е възникнала зависимостта. Според интервюираните жени отделянето от семейството им осигурява процес на осмисляне на различни събития и отношения. Споделено е желанието да бъдат нормализирани отношенията с партньор или родител при всички интервюирани жени. Декларира се готовност за отваряне на нова страница в отношенията и решаване на дългогодишен проблем с алкохола. Това може да се интерпретира като готовност за промяна. Тази промяна е контекст за представянето на себе си по време на интервютата с тези жени. Пораждането на поведенчески промени, повлияни от участие в терапевтични дейности, се възприема по различни начини от значимите други. Жените споделят, че

моменти на конфликтност в двойката в такъв период, могат да се тълкуват от партньорите като подновяване на злоупотребата с алкохол.

При мъжете с алкохолна зависимост в интервютата се откриват темите: алкохолен проблем при баща или дядо; идеализация на отношенията с прародител; дисфункция при един от родители понякога поставена психиатрична диагноза; разпад на отношенията със съпруга; загуба или раздяла с бащина фигура; отдалечени отношения със сиблинг. Осмислянето на събитията и преживяванията при мъжете, които бяха интервюирани е свързано с разпад на връзки, в които са били. Повторението в структурите на семействата също е важна характеристика при мъжете с алкохолна зависимост. Най-често структурата на семейства с две деца се повтаря в следващото поколение.

Друга споделена характеристика са развод или раздяла с брачен или интимен партньор, което се превръща и в основна тема в интервютата. Провалените отношения най-вече се посочват от интервюираните мъже, като причина за задълбочаване на зависимостта от алкохол. По-често от при всички останали групи интервюирани има многократни опити за създаване на собствено семейство и деца. При трима от тях има история на реализирани два брака и биологични деца. Връзката с децата, често е прекъсната поради пространствена отдалеченост или е конфликтна. Това е свързано с раздяла и отчуждаване с другия родител на децата.

При алкохолно зависимите мъже отношението с бащите е обвързано с моделите, които следват. В текста на дисертацията са дадени примери, които показват пряко повторение на структурата на семейството характерна за рода на бащата. Историите си приличат и тенденциите да се идеализират отношения с прародителски фигури. Когато има ранна смърт на родителска фигура или болест на родителя може да повлиява бабата и дядото да заместват липсващия родител. Връзката с брат или сестра може да отразява представата за предпочитаното дете от родителите. Когато има разкъсване на връзката в тази посока историите са по-неблагоприятни като развитие. Преживяванията на участниците показват, че трудно се съхранява близка връзка със сиблинг. Една основна черта е постепенно дистанциране в отношенията, което може да задълбочи след смърт на значима фигура.

Голяма част от интервюираните мъже и жени с алкохолна зависимост посочват себе си за предпочитано дете в периода на детството. Това е свързано с тяхната личната им представа. Това фаворизиране от страна на родителите или прародителите е свързано с

разнообразна гама от характеристики на „любимото дете“ в семейството. Неговият биологичен пол може да е такъв фактор. Това е валидно в случаите, когато това е било силно желание на някого в семейната система, който има отношение към отглеждане на детето. Поредността на раждане също може да се явява фактор за фаворизиране.

Жените с хероинова зависимост, които са единствени деца в своите семейства споделят общи характеристики. Общите теми и при двете жени са идеализацията на детството и отношенията с родителя. Проблемът с хероина не се представя като свързан със семейния контекст от тези две интервюирани жени. Появяват се темите за неочаквана смърт на родител или отдалеченост от бащината фигура. Липсата на родител не се свързва с употребата на психоактивно вещество. Любопитството може да бъде основно обяснение за началото на употребата. Другото, което се споменава е приятелската среда. Споделена е и темата, свързана с метадонът като вещество, което носи спокойствие, сигурност и отпуснатост. Останалите жени в тази подгрупа са по-голямо и по-малко дете в семейства си. Структурата и на двете семейства е от две биологични деца и двама биологични родители. В единият случай (второ дете, жена, 40г.) темите в интервюто са болест в детството, ранна смърт на бабата и дядото, баща с алкохолен проблем и отчуждени отношения с майката. Метадонът е вещество, което се свързва със сигурност и структура. Позитивно е представена връзката с тази форма на лечение. Началото на употребата на хероин е свързано с конфликти с бащата.

При жената, която е по-голямо дете в своето семейство по произход присъстват и споделени характеристики и специфични за нея. Темата за загубата, смъртта и раздялата е основната в интервюто с нея. Основният ефект на зависимостта от хероин в този случай е да регулира отношенията с родителското семейство. Другият значим ефект е в това да подпомага преживяването на тъга от загубите. В този случай се открива взаимовръзка между историята на майката и нейното родителско семейство и индивидуалната история. Интервюираната прави сходни избори със своята баба: тя създава семейство с човек, който има сериозен алкохолен проблем; двамата се разделят поради преживяна физическа и емоционална злоупотреба. Моделът се повтаря, и когато интервюираната говори за своето родителстване. Там се разиграва същия сценарий. Детето, което създава проблеми или се счита за проблемно от родителя получава повече внимание. Опитите за решаване на

проблема водят до сближаване с родител, който се възприема като дистанциран. Темата за предпочитаното дете се появява в интервютата и с двете жени.

Очертава се широк обхват на ползваните понятия за близост и дистанция в отношенията между членовете на семейството и при жените с хероинова зависимост. Диапазонът на ползваните формулировки се простира в двете крайности на континиума, като с описанието „*перфектни отношения*“, когато се описва картина на абсолютна безконфликтност и силна връзка, в контраст с описанието, чрез думата „*отчуждени отношения*“, дефинирани като липса на усещане за близост и силна връзка. Някъде между тези понятия се ползват определенията „*нормални отношения*“, дефинирани като нито близки нито дистанцирани и „*конфликтни и изострени отношения*“, когато има напрежение от контакта между членовете на семейството.

При интервюираните мъже с хероинова зависимост се наблюдава натрупване на загуби. Тези загуби се определят като свързани с началото и задълбочаване на злоупотребата с вещества. Загубата на родителски или прародителски фигури в ранни периоди от развитието се съобщава от всички респонденти в тази група. В рамките на тази група се появяват теми, свързани с отношенията в сиблинговата система, както и по-голяма информираност за отношенията с фигури от прародителските семейства. Отношенията в семействата, където интервюираните споделят за алкохолен проблем при родителите се появява и темата са силна емоционална свързаност със сиблинг.

Проблематична е връзката с майката. С нея са свързани темите за отхвърляне, липса на емоционален отклик и заинтересованост. При двама от респондентите, сиблингите също има диагностицирана зависимост от хероин. Връзката с тях определя като специална. При голяма част от интервюираните, зависимостта означава загуба на способност за реализация в житейски план. Характерно за мъжете с хероинов проблем да са правили повече опити за лечение в сравнение с останалите групи.

При интервюираните мъже с хероинова зависимост и алкохолна злоупотреба образите на бащите са свързани с алкохолен проблем. Животът с тях е свързан с липса на емоционална близост и достатъчно комуникация. Депресивният тон на повечето разкази е обвързан с тази трудна връзка с родителското семейство, както и със собствената реализация. Повечето мъже в тази група смятат себе си за „*нароченото дете*“ в семейството. Изпитват и споменават чувства на тъга във връзка с пропуснати възможности

в миналото. Чувстват се самотни в преживяванията си и отчуждени от семействата си. Трима от интервюираните описват предишни опити за лечение.

3. Трети етап – провеждане на биографично-нарративни интервюта

3.1. Описание на последователността на работа и представяне на резултатите

На следващият етап бяха проведени две пилотни биографично-нарративни интервюта с **двама** мъже, с хероинова зависимост. Резултатите от този процес бяха анализирани и обсъдени с друг изследовател, за да се изведат основни теми. При обсъждането бяха приложени принципите на фасилитиране на панел за интерпретация, част от използвания метод. Същинските интервюта са проведени с **6** човека, като три от случаите са избрани и представени в дълбочина, в настоящия дисертационен труд. Тези три случая са избрани, в най-голяма степен информативни, относно изследователската тема. Избрани са три случая (intensity sample) (виж Patton, 1990), защото тяхната история и развитие на разказа за живота са богати на описания.

Има и няколко критерия, на които отговарят всички интервюирани в този трети етап: да се намират в субституираща програма за лечение на зависимости; да са във възрастов диапазон 30-40 години; да нямат друга диагноза, във връзка с психиатриатрично разстройство. Първо е отправена устна покана за участие в изследването към всеки един от тях, договорен ден и час. В началото подготвям информираното съгласие и отново припомням целта на тази среща и нейните параметри – приблизителна продължителност, форма на провеждане, анонимност на представената информация. Отбелязва се възможността участникът да се оттегли във всеки един момент от процеса. След това участникът подписва информирано съгласие и продължаваме към същинската част на провеждане на интервюто. Интервютата се провеждат в кабинети на програмата, която интервюираните посещават, за да приемат своята терапевтична доза метадон. Това създава сигурност, защото е удобно и достъпно пространство.

Съдържанието на всички интервюта, изследователски бележки и проведени панелни обсъждания са включени в анализа на отделните случаи. Информацията е съотнесена към поставените изследователски въпроси. При използване на биографично – нарративно интерпретативния метод е залегнало представянето и анализирането на отделен случай.

Това се случва като информацията за случая и направените интерпретации се интегрират в една цялостна схема.

3.2. Обобщение на резултатите от проведените пилотни биографично-нарративни интервюта

В рамките на пилотната фаза при въвеждането на биографично-нарративното интервю е представен анализ на два отделни случая. Изведени са основни теми от проведените интервюта. Проследена е динамиката на провеждане и развитието на разказа за живота на двамата участници. Пилотните биографично-нарративни интервюта са проведени с двама мъже (33-38г.), с хероинова зависимост. Те са включени в програма, базирана на медикаментозно лечение – метадонова програма в диапазона 1 – 3 г. Обобщението на тематичните области, които се откриват в първият разказ за живота са: невъзможност да се посрещне фрустрация; граници; нереалистичност на представите – какво се случва и как се случва; илюзия за контрол; неприемане на способността да се прави избор; разочарование; провал; противоречие; нужда от нормално развитие на живота.

Преломен момент в първото интервю (мъж, 33г.) е неговото начало, което започва след завършване на гимназиално образование. Периодът на детството не е представен в цялостния разказ за живота. Житетският нарратив на този мъж е свързан с преодоляване на различни трудности в развитието на наркотична зависимост. Основният принцип на организация е да представи развитието на зависимост и всички релевантни за този процес периоди, събития и преживявания на участника. Това е логиката, която интервюираният следва, за да формира своя разказ. Наркотичната зависимост подчинява всички останали житетски събития. Зависимостта се представя като заплаха за физическото оцеляване и развитието на живота.

Въвеждането на веществото в житетската история е на фона на една неяснота, относно конфликтите и противоречията. Епизодът с хероина не е рефлексивен епизод. Интервюираният не представя свои разсъждения върху това, за което се говори. Интерпретира ситуацията повече като случайност – продукт на неблагоприятни обстоятелства. Това е момент, който в по-голяма степен е откъснат от способността да се прави избор. Това е подкрепено от липсата на споменаване на подробности около причините, свързани с началото на употребата на хероин. Въвеждането на веществото е свързано с подвеждане по някаква форма от другите хора в историята. Интервюираният не

оценява себе си и собствените си решения, но представя своето съжаление за този минал момент. Създава се много ясна картина на неспособност да се поема отговорност за действията и да посрещат фрустрации.

В цялостният разказ за живота, първият момент е този, в който интервюираният се чувства пораснал. Периодът е на съзряване, а емоционалният тон на представяне е на вълнение. Този първи момент има притегателна способност за интервюирания и това го прави значим. Характерно за интервюто още е рязък преход между отделните теми. Те бързо се сменят, съхранявайки противоречия в себе си. Различни детайли са преувеличени или изобщо липсват. Изградена е нелогичност в представената информация за тези моменти. Нереалистичността в представите е свързана с това, какво се случва и как се случва. Противоречивото присъства, но не се назовава. Има конфликт, но не се поставя. Странността на разказа се изостря от невъзможността да се обяснят изборите.

Характерно е, отсъствието на преживяване за разочарование от разминаване между очакваното и реалното. Само в един момент от разказа за живота интервюираният се отразява своето недоволство от изхода на дадена ситуация. Много бързо обаче идеята за справянето с разочарованието е поставена под въпрос. Следващите ситуации са представени като за по-добро развитие. Събитията подменят първоначалните позиции за живота, но се приемат за съдбоносни. Създава се представа за едно движение наобратно в живота. Стъпките назад в развитието са свързани с един период на наслаждение, продължил твърде дълго, което го е превърнало в проблематичен избор.

Присъствието на неудовлетвореност от себе си в интервюто, се разсейва чрез разкази със самоподкрепяща функция. Истории за любовен флирт например, внасят позитивно настроение в разказа.

Семейството е представено като неспособно само да прозрے какво се случва и да направи нещо. В началото на разказа за живота се въвежда бащата, по-късно майката и накрая сиблинг. Историите за колапси причинени от свръхдозирание с хероин са разказани, за да представят тази съдбоносност. Тези моменти са свързани с въвеждане на семейството в разказа. Това семейство тогава вече присъства в значителна степен. Семейството е представено като придобило способност да вижда тази зависимост и да разпознава заплахата, която тя представлява за живота. Съществуването на тази заплахата обединява семейството около търсене на решение. В интервюто започва да се говори за лечения и за

активно участие на членове на семейството в тях. Когато говори за метадоновите програми интервюираният описва себе си като различен от останалите наркозависими. Темата за желанието за нормално развитие на живота се поставя в последните фрагменти на биографично-нарративното интервю. Това е свързано с желание за порастване на нивото на емоциите, както и промяна в стила на живот.

Събития свързани със семейната история не са представени като значими за развитието на зависимост. В обобщение представена една хаотична структура на живота, породена от невъзможност да се посрещат фрустрации.

Второто пилотно интервю (мъж, 38г. с хероинова зависимост) потвърждава склонността първо да се въвежда фигурата на бащата, а тази на майката да не бъде достатъчно представена. Потвърждава се и тенденцията разказа за живота да се разцепва и представя като два отделни периода преди и след формиране на зависимост. Другата обща тема е порастването. Интервюираният е родител на собствено дете и темата за отношенията с него въвеждат порастването и остаряването в разказа. В ретроспекция се поставя разликата между себе си като дете и мъжът сега, на когото не се ръкопляска за всяко малко нещо, което постига сам. Според него се променят начините, по които хората оценяват порасналите деца. Връзката със съпругата е отдалечена и двамата живеят разделени. Прекъсването на отношенията с партньор и раздяла е характерен компонент при интервюираните мъже в първият и вторият етап на изследването.

Разликите в този житейски наратив не присъстват истории за физически кризи или моменти на абстиненция. Ефектът на веществото е толкова специален, че предизвиква отделяне на процеси. Физическите усещания и психологическите преживявания са представени като разделени в употребата. Начинът, по който се съобщават събития варира, но общото е желанието да интервюирания да създаде едно добро впечатление за себе си. Това се постига внимателно говорене и подбиране на фразите. Ролята на събеседника се подчертава многократно от самия него в интервюто. Той счита, че говореното е не само насочена навътре дейност, но главно ориентирана към другия, който слуша. В различни моменти на разказа се появява желание за повече структура и въпроси, около които да се продължи. Създава се трудност от изискването за свободен разказ. Детството и юношеството преди формирането на зависимост е като отделна житейска история. С приключването на тези етапи спира едната траектория на развитие на живота.

Интервюираният държи да се разбере, че според него наркотичната зависимост не може да се обясни с травматични преживявания в неговия живот.

Разказът за живота е организиран около усещането за изключителност. Детството и юношеството са периоди наситени със събития и преживявания. Има конкретни спомени, които се съобщават. Началото е различно с това, че описва основните характеристики на разказвача. Въвежда се детството и фигурата на бащата. Той веднага се появява, за да представлява основната линия на развитие на разказа. Около неговата професия и съвместните дейности и преживявания е организиран целият разказ в първата му част. Майката се въвежда на по-късен етап и образът и не е много развит в разказа. Това важи за периода на детството и юношеството. Майката се описва, като страдаща за нереализираното си дете поради неговата зависимост. Нейният образ се появява по-късно и връзката с нея е в сегашно време от ролята на възрастен. Нейното поведение е свързано с темата за тъга и загуба. Това е много ясен маркер и потвърждава идеи описани в научната литература (виж Ogo & Ozgul, 2007), че в тези семейства се преживява един процес на траур. Семействата страдат за това, което е можело да бъде и това нарушава връзката с тяхното живо дете. Интервюираният дава примери за теми, които се избягват от родителите в негово присъствие.

Първият разказ проследява **успехът** като генезис и развитие. Накратко всичко започва като семеен модел. Бащата е пример за подражание. Той въвежда сина си в контекста на своята професия и повлиява върху желанието му да развива в себе си подобни качества. Започва процес и с помощта на шанса желанието придобива реални измерения. Отделни етапи на професионално развитие се следват има негативни и позитивни преживявания. Въвеждат се нови хора, които са изключителни и различни. В първият момент има омаловажаване на възможностите от страна на семейството.

Вторият сюжет е **разпад** поради появата на психоактивни вещества и развиването на зависимост. Това, което е било значимо в предишен етап е подменено от темата за наркотиците. Историята на успех и постижения се подменя и започва да се говори за страхове, раздели. Удовлетвореността се сменя с неувереност. До този момент в разказа, смисъл носи способността да се реализираш в професията, но отвъд това не се съобщава за развитие. Първоначалното любопитство и действеност отива към склонност да се наблюдава отстрани. Първият епизод е преживяване за срыв и съмнение в себе си. Не

може да се продължи напред и се започва от начало с нов сюжет. Средата на употребяващи също е представена като интересна и вълнуваща общност, в която интервюираният отново заема различно и неспецифично място. Той не се разрушава физически от хероина и не изпитва липсата на веществото в такава степен.

Провалът е необходим във втората част, иначе не може да се задълбочи разбирането на влиянието на проблема върху различни житейски сфери. Училището и образованието са представени повече в първият сюжет и са свързани с надежда и развитие на способностите. Ролята на ученето от житейските обстоятелства пък е по-застъпена във вторият сюжет. Там интервюираният се въвлича в ситуации, които отново не всеки е преживял и може да сподели. Той запазва образа и усещането за изключителност до края на разказа за живота. Разочарованието от развитието на живота се поставя като тема в края на втората част. Това е маркер за неговата тъга във връзка с това, което е можело да бъде в неговия живот. Появата на зависимост променя формата на представяне на информацията в интервюто, но присъствието и в живота променя субективността на интервюирания. Промененото съзнание организира и интерпретира живота по различен начин. Събитията и преживяванията се осмислят и йерархичната връзка между тях е променена.

Пилотните случаи и провеждането на панелни обсъждания доведоха до натрупване на увереност в приложението на биографично-наративното интервю и метод. Представената информация и интерпретации развиват първоначалните идеи на изследването. Следващата стъпка, която се предприе беше реализиране на същински биографично-наративни интервюта.

3.3. Същинска фаза – представяне на три случая

Трите анализирани (Случай А; Случай Б; Случай В) съдържат обяснителен модел на хероиновата зависимост, свързан с развитието на живота. Това означава, че всички събития и преживявания са организирани във връзка със зависимостта. Два от разказите започват с преломен момент: **преместване на семейството** или **развод на родителите**. Един от разказите започва, с описание на характеристики на родителските фигури и поставя темата за **предопределеност на развитието**.

3.4. Случай „А“

Разказът за живота на г-жа „А“ е организиран около въвеждането на събития и преживявания в хронологичен порядък. По този начин интервюто ѝ дава възможност да

осмисля и представя направените от нея интерпретации. Разказът за живота започва с ключов момент: преместване на семейството в ново жилище. Описват се промени свързани с общуването с връстници, ново училище и нов квартал. Тематичната област, която се открива в този първи сегмент от разказа за живота, е влиянието на групата върху отделната личност. От всички променени обстоятелства в живота на г-жа „А“ най-силно въздействие тя поставя върху груповия контекст. По този начин този фактор участва в развитието на зависимост. Споделените преживявания в група са фон, в който възниква злоупотребата с вещества.

Първата семейна фигура, която се въвежда в разказа е тази на майката. В интервюто това е поставено в контекста на рефлексивен епизод. Двете имат кратък разговор, който г-жа „А“ представя в интервюто. В разказът тя говори за това какво вероятно е почувствала нейната майка „там и тогава“, което определя този епизод от разказа за рефлексивен. След тази случка г-жа „А“ говори за период на стабилност и връщане към нормалното развитие на живота. Това е етап на синхронизиране със социалните очаквания, който трае няколко години. Употребата разцепва това желание да се върви в общата посока. Случва се изместване и стесняване на житейски възможности. Голямата тематична област в този откъс от интервюто е темата за разцепване и изместване. На две са разделени областите в живота, семейството и събитията във външния свят. Разделени са и периодите в развитието. Редуват се периоди на криза и стабилизиране. Изместването е тема, която се въвежда заедно с темата за веществата. В интервюта с г-жа „А“ се описва по какъв начин веществото успява да измести общуването. Тогава темите, които се появяват са: несвързаност; липса на споделени преживявания и пропадане на предишни желания да се следват социалните очаквания.

Новият период на стабилност е последван от ново разцепване, което води до задълбочаване на зависимостта. Зависимостта се определя от г-жа „А“ като „бяло петно“, което означава загуба. Това е загубено време на инвестиране само и единствено в търсенето и намирането на хероин. Формираната зависимост се преживява като спираща развитието на живота в периодите на активна злоупотреба. Загубата на родител при г-жа „А“ провокира осмислянето на собствените екзистенциални движения. Смъртта променя мисленето за отношенията с всички жени в семейството на г-жа „А“. Хората и отношенията с тях вече се разбират като променящи се и нестабилни.

Това е преломен момент и в начина, по който се представя информацията в този раказ за живота. Дават се много подробности за собствените преживявания свързани с това ключово житейско събитие. Възникват емоции, когато интервюираната говори за това по време на интервюто. Има плач, промяна в интонацията и формата на изказ. Настроението е тъжно и носталгично в рамките на целия параграф, който е свързан с образа на този родител, развитието на отношенията и неговата смърт. Историята около майката представя и други членове на семейството. Въвежда се баща и брат, за които до този момент не се говори в разказа. Представя се и друга основна тема – оттеглянето от живота през психичното заболяване. Това е променящо живота събитие в историята за майката и в живота на семейството. Психичната болест се тълкува от г-жа „А“ по няколко начина: бягство; извинение да липса на интерес към другите; претенция за внимание; възможност да се прекрати емоционална връзка с съпруга и децата; начин за осигуряване на лично пространство.

Промяната в отношението е свързана с темата за освобождаване от това да бъдеш крайно представен. Майката може да се види в по-благоприятна светлина. Тя самата може да си позволи да разсъждава върху собственото си поведение и начините, по които е отреагирала в миналото. В тази посока е развито и отношението с бащата в това интервю. За това отношение се разсъждава във времето и се описват промените в начините на общуване. Има конкретни случки, които и преди са били повод на обсъждане поради връзката им с подновяване на злоупотребата с вещества. Това се интерпретира като желание за взаимен контрол върху действията на другия. Всички тези характеристики определят това като рефлексивен епизод в интервюто.

Много от разказаните ситуации в живота на г-жа „А“ са свързани с темата за отмахване на този родителски контрол. Тя развива една изобретателност, за да избегне наказания и последствия от своите действия. Разказвайки за това, тя показва как и детето и родителя паралелно създават моделите, в които функционират. Детето скрива информацията и родителят изгубва контрол за известно време. След това родителят увеличава контрола, за да избегне повторение на негативни последствия, но това изостря отношенията. В отговор на това детето започва да наказва своя родител правейки това, което му е забранено. Този модел се описва в ситуациите от детството и юношеството на г-жа „А“.

Интервюираната многократно се е опитвала да осмисля причините за заболяването на родителя. Според г-жа „А“ това е свързано с разочарованието на родителя от неосъщественото дете. Темата за предпочитаното или фаворизирано дете, което е център на родителските желания е ключова в преживяванията на интервюираната. Отношенията с майката имат собствена динамика, но по време на детството и юношеството образът на майката е на далечна фигура, с която няма споделяне.

Загубата и разкриването на проблема със зависимостта към хероин обединява семейството около търсене на решение. Второто основно ключово събитие е бременност и раждане на дете. Връзката с бащата на детето не е застъпена. Двойката няма съвместен живот. Г-жа „А“ се определя като самотен родител, който отглежда детето си заедно с членове на семейството, в което е израснала.

Това води до трансформация на отношенията в семейството и реорганизиране на структурата, която да посрещне новия член. Двете събития смърт на родител и раждане на дете са в близък времеви период. Детето се превръща в център и основен смисъл. Моделът на поставяне на детето в центъра изглежда е пренесен от взаимодействието в родителското семейство. Освобождаването от враждебни чувства към майката и усещане за празнота се запълва от представител на следващото поколение. Друг модел, който съществува и се представя в интервютата с г-жа „А“ е влагане на смисъла в семейството. В случая на г-жа „А“ се извежда желанието за нормално развитие на живота. Метадонът се разглежда като подпомагане на справянето в ролята на родител.

Историята на семейството на г-жа „А“ показва, че то е формирано през поредица от премествания. Движението между малкия и големия град, от един дом в друг дом, от една позиция в друга позиция разрушава усещането за сигурност. Тя е второ дете в своето семейство. Структурата на семейството, в което е израснала е от двама родители и две биологични деца от различен пол. В разширеното семейство на г-жа „А“, лелята (сестра на майката), има ролята да съхранява паметта за възлови житейски събития. Има повторение на структурата в семейството на бащата, където той е по-голямото дете от две биологични деца с различен пол. Историята на отношенията с неговите родители са напрегнати и там присъства много дълъг период на емоционално скъсване. Последното преместване и промяна на контекста се свързва, с началото на злоупотребата с хероин и развиването на зависимост. Образите на бабата и дядото (бащина линия) в представата на г-жа „А“ са

авторитарни като стил. Връзката с тази част на семейството е периферна. Между двете прародителски семейства също има различия. Тези разлики са свързани с местожителство, образователното равнище и социално положение. Има разлики и в политическите възгледи на двете семейства. Във връзка с дядото (майчина линия) на г-жа „А“ се представят две противоречиви интерпретации на неговата роля в семейството. Историята на дядото е свързана със забрана и невъзможност да се установи на едно място, в което да работи и живее. Г-жа „А“ е кръстена на своята баба. В отношенията с бабата се описва противопоставяне, несъгласие и липса на диалог, което продължава във времето. Загубата ѝ също провокира осмисляне на отношенията и разочарование от липсата на повече близост с нея в предишни периоди от развитието на живота.

В двете семейства присъства темата за предпочитаното дете. Това дете получава повече обич и внимание от родителя, което нарушава връзките между останалите членове на семейството. Един изцяло позитивен образ от разширеното семейство е пращядо по майчина линия. В представите на г-жа „А“ той се грижи за всички и не показва предпочитания. В историята му се описват внезапни смърти на брачни партньори.

- Структура и анализ на случай „А“

Разказът за живота е история за екзистенциално движение към неопределеност и освобождаване от враждебни чувства. Липсата на достатъчна свързаност се проявява в разказите за отношенията с родителите. Има тенденция за едно спираловидно развитие на живота. Това са редуващи се периоди на криза и стабилност. Всичко това се случва на фона на една ригидна структура, където разместванията са по-скоро сътресения. Промените са свързани с премествания, болест, загуба и поява на нов член в семейството. Хероинът и зависимостта към него сглобява отделните парчета от историята. Преобладава един хаотичен модел на представяне на житейските събития. Правят се скокове напред и назад във времето. Има един разкъсан и нелогичен изказ. От друга страна емоционалната подплатеност обогатява речта и придърпва другия като слушател. Движенията в интонацията, начините на представяне на събитията, както и емоционалното изразяване поддържат интереса към всеки компонент, за който се говори.

Две са основните преломни събития в разказа за живота: смъртта на родителя и раждането на собствено дете. Наркотиците се използват, като стратегия за справяне в моменти на преосмисляне на събитията. Застъпването между бременност, раждане и смърт

на родител говори за възможен непреживян траур. Има едно освобождаване от враждебни чувства към майката и усещане за липса. Тази празнота се запълва от представител на следващото поколение. Разказът за живота е повлиян от представите за отношенията между родители и деца в семейството, в което е отраснала г-жа „А“. Децата и родителите боравят с моментни картини на взаимоотношенията. Важна част от информацията се скрива и постепенно се достига до една незаинтересованост и неангажираност.

Към образът на майката е насочено голямо внимание. Нейната способност да „взривява“ семейната система я поставя в много специална позиция. Историята на майката изглежда е свързана с женското развитие и страдание. Завладяващо е това, че тя се опитва да разрушава стереотипи. Тези стереотипи са свързани с ограничените движения, които една жена би могла да си позволи. Поради това нейната траектория на живота е необичайна. Изчерпването в тази позиция води до едно затихване и отдалечаване. Смъртта ѝ поражда у интервюираната преосмисляне на връзката с всички поколения жени в семейството.

Моделът на поставяне на детето в центъра изглежда е пренесен от взаимодействието в родителското семейство. Освобождаването от враждебни чувства към майката и усещане за празнота се запълва от представител на следващото поколение. В определени моменти възприятието се размества и това движение резонира с вътрешния живот на интервюираната. Това се отразява и на възприятието на външната ситуация, като част от вътрешната „аз виждам нея в него“. Това „двойно виждане“ поражда въпроси дали смисълът може да продължи да бъде вложен по същия начин в детето.

Има един мъжки образ в семейството, които е противоположно представен на интервюираната. Това е образът на дядото по майчина линия. Липсват детайли в историята. В разказите на майката този образ е идеализиран, а в тези на бащата той е омаловажен. В двата противоположни канала текат противоречиви съобщения. Пред интервюираната стои задачата да ги синтезира. Тя започва да си обяснява отношението на родителя към информацията. Обяснението, до което е достигнала интервюирана е свързано с позицията на бащата. Възможна хипотеза е, че единият родител намесва идеала и неговия партньор, започва да се съизмерва с този идеал. Начинът, по който го прави е като принизява идеализирания образ все повече и повече. Това дава възможност дори да се отрече изобщо.

Образът на бащата на г-жа „А“ е свързан с темата за контрола. Родителят е една фигура, която осъществява контрол. Той е застопен в тази си роля. Метафорично може да

се представи като паметник, който не може да бъде съборен. Той седи и управлява. Това стоене не позволява изпод него да се развие и разгърне потенциала личността. Това поражда проблем с диференцирането на собствените желания и възможности. Това е свързано с ригидните граници и забраната за развитие. В семейството на г-жа „А“ опитите да се напусне дома са провалени и в близко бъдеще са нереалистични. По-скоро се утвърждава модела на ригидни граници с външния свят. Представата за властта на родителската фигура отслабва, но недостатъчно, за да бъде оспорено нейното господство по отношение на правилата в дома, неговата достъпност и възможността да го напуснеш.

В случая на г-жа „А“ зависимостта е слепила отделни части от историята, с които тя се идентифицира. Те изглеждат като плаващи обекти, които се съдържат от тази зависимост. Зависимостта може да ги удържи, но не може да свързва отделните обекти. Тази флуидна структура е свързана с идентичността и е представена като криза на смисъла.

3.5. Случай „Б“

В следващият случай г-жа „Б“ се придържа към идеята за обърканото начало и семейство, което я оставя без особен избор каква да бъде нейната идентичност. Интервюираната също е на 38 г. с хероинова зависимост. Тя е първо дете в своето семейство по произход. Г-жа „Б“ е завършила висше образование.

Този случай е разгледан задълбочено, защото представя идеята за повторение на семейни модели в хода на индивидуалното си развитие. Темата за предопределеност на развитието е основният мотив в нейния разказ за живота. Това организира нейното себепредставяне в биографично-наративното интервю. Акцентът е поставен върху отношенията в семейството, като пораждат отклонения от нормалното развитие. Това се приема за липса на достатъчно здрава основа. Това поражда идеи за една неустойчивост и недостатъчно вкореняване. Основната мисъл е, че откакто се помни това е предопределено, да стане зависима и да бъде неустойчива. Тя дава в този момент кратки описания, какъв е бащата и каква е майката. Свежда техните роли до обобщение на обичайния модел на взаимодействие между майката и бащата. Бащата има проблем с алкохола и не е ангажиран със семейството. Не поема функции и отговорности спрямо семейството и няма емоционална връзка с майката. Майката е отговорна за семейството и развитието на децата. Тя взима важни решения, които засягат всички и приема липсата на емоционална връзка със

своя партньор. Майката съжителства с бащата и компенсира неговата липса на ангажираност.

Властта е съсредоточена в майката. Бащиният образ, обаче също притежава власт. Тя идва от възможността да осигури и запази тази своя позиция със съдействието на майката. В началото на разказа за живота, чрез твърдения на майката се поставя бащата и зависимостта като причинно-следствени отношения. Г-жа „Б“ се идентифицира с качества и на двамата родители. Интервюираната описва себе си, като властна и искаща да наложи собствените си разбирания върху останалите. Това е качество и на майчината фигура, която има своя представа и обяснение на събитията. Качество на бащата се описва като насоченост към задоволяване на първо място на собствените потребности. Това много силно се представя, когато г-жа „Б“ говори за детството, когато има преживяване за пренебрегване от негова страна. Дватама имат конфликти и периоди на увеличаване на дистанцията. Интервюираната не заявява открито своето съгласие с тезата на своята майка във връзка с бащата.

На места в разказа за живота не е логически представена последователността от събития. Не става ясно, как и кое се е случило първо. Част от елементите изглеждат преувеличени. Представят се черно-бели картини и образи. Самата тя е представена по този начин в разказа. Това раздуване на отделни детайли за сметка на други, може да се интерпретира като опит за насочване към по-значимото. Изглежда се съдържа желание за убеждаване в правотата на собствената история. То се разбира от тези преувеличени елементи. Интервюираната се опитва да затвърди идеята за липса на избор разказвайки по този начин.

В историята се съобщава за едно късно начало (23 г.) на системната злоупотреба с вещества. Ключовите събития в този период са: включването в програми за лечение; началото и развитието на отношенията с нейния партньор и баща на детето. В този случай програмата става контекст на запознанство с нейния партньор, който също е зависим. Двойката решава заедно да се справя с този общ проблем с веществата. Това се повтаря като сценарий във всички предишни връзки, за които се говори.

Началото на отношенията е свързано с желание за промяна. Следващото събитие по посока на промяна е раждането на дете, чийто смисъл е обвързан със справяне със зависимостта. Това е период на очакване и надежда. Отглеждането на дете и ролята на

родител от своя страна създава предизвикателства. Г-жа „Б“ счита, че метадонът помага за справянето в отношенията с детето. Веществото в този контекст се използва като успокоително.

В част от интервюто г-жа „Б“ говори за другите наркозависими, но насочва вниманието и към собствения си опит. Именно този момент е в ядрото на осмисляне на взаимоотношенията в семейството. Семейството се описва като провалено в това да подкрепи и да осъществи емоционална връзка. То може само да присъства и да изглежда като семейство, но не се представя така. През тази тема г-жа „Б“ говори за нещо невидимо, което съществува в регистъра на нейните усещания. Това е преживяването за „игра на семейство“, което обаче не е реално отношение.

Страхът от загуба на родителите и от самостоятелното справяне също възниква като тема в разказа за живота. Епизодите на самостоятелно справяне са разколебани от последващо връщане към зависимостта. Този страх от самостоятелно справяне го има и при г-жа „А“, когато тя разсъждаваше за бъдещето. Тя също назова този страх от загуба на родителска фигура и недостатъчно изградена увереност за автономно справяне. Двете интервюта и случая споделят общи характеристики: неудовлетвореност от семейната ситуация, желание за отделяне и независимост, което не може да случи поради страх. Г-жа „А“ също споделя за преживяване за измамност в представянето на едно сплотено семейство за външния наблюдател. Тя го обяснява във връзка със собствената си позиция в семейството. Според нея отстрани може да изглежда по един начин, но в същността тя е зависима от семейството и не се справя да изгради свой живот. Подобно нещо се наблюдава в наратива на г-жа „Б“ и компонентите следват сходна логика. Това е нейното обосноваване на възникването е в по-късен етап на проблеми в интимните и романтични отношения, както и наркотичната зависимост.

Другите преломни моменти в този житейски наратив са: първата връзка и съвместно съжителство; раздялата с партньора; периода на „*продрусването*“ с хероин; постъпване в програма с метадон; запознанството; раждането на дете. Появяват се думите *дрога, наркоманка, чиста, доза, болка*. Заедно с тях се появяват и глаголите *карам се, посягам към, казвам си, правя, взимам*. Първата поредица от думи е част от езика, който се използва и между специалистите, които работят с хора със зависимост. Да се говори за доза, чистота,

наркомания и дрога е нещо обичайно. Много ясна връзка се формира между облекчаване на болката и използването на дрога.

Езикът и историите показват, че е формирана идентичност на наркозависима жена. Отношението към тази идентичност е амбивалентно. Тя по-скоро се възприема като нещо външно, към което се задвижва г-жа „Б“, за да удовлетвори представата за себе си, която не може да отхвърли. Приемането и отхвърлянето многократно се появява като тема. Изборът между двете е свързан с едно общо послание. Цялото семейство има единна представа за г-жа „Б“ и нейната реакция на това е да я потвърди.

Автономността е основна тема в периода на юношеството. Този етап е представен в разказа с няколко основни елемента. Първо има вълнуващо начало, когато се случват интересни неща. Има вълнуващи хора и места. После се превръща в период на експериментиране и наслаждение от новопридобита свобода. Последван е от възникване на преломен момент в развитието на живота на интервюираната. Този момент е напускане на семейството, емоционално скъсване и липса на съвместен живот с родителите за дълъг период от време. Като резултат от временно прекъсване на връзката със семейството г-жа „Б“ заема ново място в структурата на междуличностната система. Това е една позиция на изолация, отказ от претенции за собствена територия в семейството и неизяснена собствена позиция.

Останалите теми, които възникват в интервюта са: власт; контрол; демонизация и идеализация на отношенията; наслаждение; несвързаност към отчужденост; загуба и усещане за изключителност; несъответност; независимост; подлудяване (проблемът за истината); нереализираност.

- Семейна история

Интервюираната е първото дете в семейството. Тенденцията в семейството на бащата е по-голямото дете да се жертва в полза на останалите. Композицията на семейството по произход е двама биологични родители и две деца. В хода на развитието семейството функционира в различен състав. Промените в структурата на семейството водят и до поредица други събития. Саможертвата на по-голямото дете е важна част от модела в семейството. Съществува връзка между периодите, когато се случват значимите промени в прародителското семейство на бащата и промените, които настъпват в живота на г-жа „Б“.

Юношеството е значим период за бабата, бащата и за нея. Това е значим житейски етап и за нейният сиблинг, тъй като в тази възраст започва отново да живее с родителското семейство.

Много събития са ключови за разбирането на отношенията в семейната система и история. Семейството се премества в различни жилища, докато се установи някъде за продължителен период. Промени се случват през две години. Тези промени провокират кризи в семейството. В развитието на живота това е повтаряща се схема (през 2 г.): прекъсване на контакта със родителското семейство; инцидент и операция; начало на системната злоупотреба с вещества; втори инцидент – катастрофа; запознанство със съпруга; бременност и раждане на дете; раздяла и смърт на съпруга. Историята на развитие на семейството също е обвързана с характерен модел на хронология на събитията. Родителите на майката са починали като първо е починал дядото, а доста по-късно бабата. Бабата е била ангажирана в отглеждането на другото дете в семейството в периода на неговото детство и юношество.

Съобщават се много фантазии свързани с бащата, за които г-жа „Б“ споделя и в останалите интервюта. Когато липсва информация, или тя е в разпокъсан вид е заместена от фантазна идея за миналото. Позицията на интервюираната в семейството е специална. Тя не е живяла отделно от родителите освен в моментите, когато сама го е избирала.

- Структура и анализ на случай „Б“

Възможността за отстояване на собствената перспектива и независимо функциониране е накърнена. Образът представен в наратива е на жена, която опитва да се отстоява, но не успява да утвърди собствен модел. Бащата омаловажава способността за самостоятелна реализация в живота. Наркотичната зависимост също омаловажава всичко останали постижения. Тази идентичност на наркозависима жена обаче е достатъчно ясна. По този начин това се явява една утвърдена, устойчива и интегрирана част в семейството. Всичко останали възможни сценарий на развитие не могат да бъдат видяни от сегашната перспектива на семейството. По този начин времето изглежда дълго и протяжно. Ролите са ригидни и обясненията за света и отношенията също. Изглежда, че независимо от нови събития има повтаряемост на моделите. Точката не може да бъде поставена, както и в интервюто много пъти не може да има край.

Основните теми в разказа за живота са липсата на сигурност; предопределеност на развитието на живота; отговорност-безотговорност; власт; авторство върху живота;

разбиране-неразбиране; полудяване и нормалност; изгубеност в преживяванията; нереалистичност в представянето и идентификация с проблема в семейството.

Бащата е черно-бял образ, който не е достатъчно присъстващ в семейството. Той се описва като безотговорен и в същото време отговорен за появата за зависимостта на своята дъщеря. Тезата предложена в началото е, че „сгрешеният ген“ на бащата се пренася в следващото поколение. Това, според интервюираната води до неизбежно повторение на негативен сценарий. Развитието на нейният живот е този негативен сценарий и пример как това наследство на бащата се разгръща. В репертоарът на бащата е алкохолен проблем и липса на отговорност към потребностите на другите хора в сеемйството. Неговият образ създава несигурност. Има дълги периоди на поддържане на голяма отдалеченост в отношенията. Майката е авторитет в семейството и нейните послания са значими за г-жа „Б“. За това и целият наратив е построен около думите на майката. Процесът на учене от житейския опит е нарушен от съмнението. Съмнението е във връзка с начините, по които се възприема реалността. От една страна, имаме това което казва майката за преживяванията на г-жа „Б“ и от друга нейните собствени реплики и усещания.

Интервюираната представя своята майка като властна, а баща си отстранен. Образът за него е, че той е ангажиран с непрекъснато задоволяване на собствените си желания. Описват се ситуации на системна злоупотреба с алкохол от страна на бащата в периода на детството и юношество. Майката е представена да полага свръхусилие да поддържа семейния модел. Майката се определя като коректив на поведението на своята дъщеря. Опитва се да регулира отношенията с въшната среда. Интервюираната се съгласява с майка си и с идеята за предопределеност, която я освобождава от избор във връзка с веществата.

Границите на съпружеската система са ригидни, като двамата родители се представят като да съжителстват, а не да си партнират. В представителите на семейството има едно омаловажаване на преживяванията и постиженията. Появяват се негативно натоварени спомени в отношенията баща-дъщеря. Те са категоризирани като нереалистични от страна на майката. Тя не е видяла и не е участвала в сцените, които се разиграват между двамата. Спомените на г-жа „Б“ се представят като нейната реалност, която не е споделена от останалите.

В сиблинговата суб-система присъства емоционална дистанция и големи периоди на несподеленост. В по-късна възраст границите в тази подсистема стават все по-размити и се съобщават ситуации свързани с нахлуване в личното пространство.

Г-жа „Б“ се представя като една самозаявен проблем в семейството. От тази позиция тя може да синтезира всичките проблемни области в себе си, и да ги представлява чрез хероиновата зависимост. Това е позицията на детето, което може да интегрира историите на своите родители. Детето може да продължи или да прекъсне негативен сценарий от миналото. Г-жа „Б“ прави опит да коригира семейният сценарий, когато решава да се раздели с бащата на своето дете. И двамата са зависими и в различни периоди заедно се лекуват. Отношенията им, често са конфликтни и се описват епизоди на физическо насилие. Темата за собственото семейство на г-жа „Б“ е организирана около тези конфликти довели до раздяла. Преживяването от разпада на тези отношения, изглежда като закономерност в разказа поради тази първоначална предопределеност. Тя обръща внимание на вложеното очакване за промяна, когато започва тези отношения и живее заедно със семейството на своя партньор. Промяната във времето се описва като едно повторение и дори усилване на негативни характеристики в отношенията. Във взаимоотношенията възниква позиция на жертва, която обаче не може да получи разбиране от останалите.

Създава се контекст, в който отношението към тези преживявания е на отхвърляне. Значими фигури в нейният живот поставят под съмнение, това което тя споделя, когато то включва преживяна злоупотреба в отношенията. Това се случва в новосформираното семейство и го има като събития и преживявания в родителското семейство, когато майката се възприема като отхвърляща тези споделяния. По този начин се поставят въпроси за полудяването и нормалността. Темата за нормалността е поставена още със започването на разказа за живота, когато семейството се описва като неистинско. Отношенията между родителите са необичайни и неразбираеми за интервюираната. Тя няколко пъти по време на интервюто повдига въпроса за нормалното. Тя го съотнася задава поведението и отношението на всеки член от семейството, за когото говори.

Историята се разказва убедително и поставя желанието на интервюираната. Това желание е да бъде разбрана през този обмен. Може да се каже, че има един цикличен процес на влошаване и натрупване на потенциално травматични събития: катастрофа, аборт,

погрешна диагноза, непланирана бременност, физическо насилие и задълбочаване на злоупотребата с хероин, раздяла и загуба, поради смърт на патньора.

Г-жа „Б“ представя черно – бели картини и образи, чиито смисъл е да обоснове логиката, която следва този микросвят, в който тя функционира. Разказът за живота може да се определи като емоционалната история и поради това и логиката, която следва е такава. Емоционалната история е трудно проследима, като от време на време се представят обобщения и оценки на различните периоди. Във връзка с границите между различните поколения в семейството те също са размити и семейството може да се опише като хаотично.

Биографично-наративно интерпретивният метод позволява да се разграничат гласовете в наратива. Това позволява да се представи по смислен начин приносът на интервюираната. Това в този случай е много важен аспект на използването на методиката, защото именно диференцирането се поставя като проблем. По този начин смисълът е извън верифицирането на конкретни резултати, но е и в полза на интервюираната. Нейният глас може да бъде чул и възприет. Тя е безпорен автор на разказа за своя живот. Няма съмнение, че тя притежава всички неща, за които решава да съобщи по време на интервюто.

3.6. Случай „В“

Г-н „В“ е на 36г. с хероинова зависимост. Той е единствено дете в семейството по произход. Интервюираният също започва своя разказ, като прави връзка между събития от семейната история и развитието на живота. Две основни тематични области могат да формулират от разказа за живота: неразбирането на отношенията в семейството и самота и отчужденост. Стратегията при подреждането на важни събития и преживявания при този интервюиран е те да имат отношение към неговата зависимост. Те за самият него имат обяснителна стойност точно в тази връзка. Мисленето за всички тези събития, като взаимосвързани, предполага нови промени и нови връзки между тях. Друга характерна проява в говореното е съобщаването на болезнени ситуации и отказ от задълбочаване в тяхната конкретика.

Избраният принцип, който организира разказа за живота, според тематичния анализ е „аз не съм повече жертва“. Това е обединяващ принцип в сегашния момент, когато г-н „В“ представя своята житейска история. Той представя събитията и преживяванията в светлината на своето желание да не звучи от позицията на жертва. Интервюираният обяснява състоянието на несигурност и страха, като част от репертоара на жертвата. Ролята

на жертва е в това да омаловажава собствените си постижения и своята значимост, както и да зависи от някого за своето спасение. Всички тези елементи са представени в разказа за живота. Разказът за минали събития е подчинен на представата за жертвата, която страда от грешките на предишните поколения и особено на тези на своите родители. Сегашната субективност на г-н „В“ прозира в твърденията: *вече съм по-сигурен; простил съм си; не съм толкова зависим; вече не се изживявам като жертва на нейните грешки*. Отделянето от тази позиция на жертва се свързва с увеличаване на сигурността, независимостта и облекчаване на чувството за вина.

Анализът на биографичните данни от друга страна показва, че има няколко значими събития, които оказват влияние върху живота: разводът на родителите, среща с бащата, първата употреба на хероин, първото влюбване и преживяното отхвърляне и първото лечение. Има съпътстваща несигурност и неудовлетворение при всички форми на социален контакт извън семейството, за които става дума в разказа за живота. Разказът за първата любовна връзка е да аргументира трудностите в изграждането на отношения, които обвързва със своята зависимост и с отношенията в родителското семейство. Интерпретира се като пример за влиянието на семейните модели върху индивидуалното развитие. Разказаната ситуация самият той определя като травмираща. По този начин интервюираният въвежда един емоционален компонент в своя разказ, и темата за мъжко-женските взаимоотношения в периода на юношеството. В нея има преживян срам и смущение. Преживяното в онзи момент го кара да смята, че не съумява да се справя в този вид отношения. Това е проблематизирана област, която е свързана с отношенията в семейството по произход. Трудностите вече се назоват като проблеми. Това е обобщение на усещането за отсъствие на значим човек, когато съществува потребност от това.

Въвеждането на веществата е описано в следните стъпки: първо с марихуана, после кокаин и при завършване на гимназия е първата употреба на хероин. Забелязва се, че след темата за липсата на споделеност се въвежда веществото, като тема в разказа за живота. По този начин се внушава и формира връзка между взаимоотношението с родителя и появата на проблем с веществата. Употребата на вещества предизвиква движения в социалните контакти по посока на тяхното увеличаване. Първата употреба на хероин е представена с преживяване на позитивно чувство и освобождаване от мислите. Той прави връзка между тенденцията да мисли за събитията и тревожността за бъдещето, които се облекчават от

използването на хероин. Ефектът на веществото е в това да овладява това притеснение за бъдещето. Текстовата структура в този фрагмент е използването на глобална оценка и аргументация. Той бавно продължава с описание на това, което типично се е случвало в следващите години от живота „*прекъсвах, спирах, почвах*“. Вече има формирана зависимост и този порочен цикъл на справяне с нея се обяснява през тези три глагола. Този начин на описване на тези дълги периоди го има при част от останалите интервюирани. Това отговаря на момента, който г-жа „А“ описва като „*бяло петно*“, когато живота е подчинен на веществото. Той полага усилие да не мисли и да не усеща болка свързана със спомените от миналото. В интервюто се появяват паралигвистични възклицания, които са маркер за говорене по трудна тема. Той разсъждава върху ползата от това и как се е придвижил към промяна. Това е рефлексивен епизод в биографично-наративното интервю.

Възможността да се разкаже историята на живота по свободен начин е провокация към проява на спонтанност и творчество. Тази спонтанност може да бъде нарушена от усещане за несигурност. Задачата на интервюто е да се създаде взаимодействие, в което житейският наратив да бъде вербализиран. Подобна задача е трудна и е обвързана със страхове как ще бъде възприето съдържанието от другия човек. Резултатът от подобно упражнение в този случай е получаване на информация организирана, около темата за семейството и взаимоотношения в него. Наркотичната зависимост е пренаписала цялостната житейска история, като е обвързала със себе си широка верига от събития и преживявания. В наративът на г-н „В“ зависимостта доминира над останалите части, които са представени.

- Семейна история

Клиничното интервю за семейната история е кратко. Провежда се в същия ден на третата среща с респондента. С него се набира повече информация за произхода на семейството и историята на рода. Разбирането на случая се задълбочи чрез въвеждане на още характеристики на семейните членове и историята на родителската двойка. В семейната история има събития, които обясняват раздялата на родителите. От това интервю се допълва картината за отношенията между различните поколения. Това интервю допринася за разбиране на динамиката, която е присъща на фигурата на бащата. В това интервю се говори за алкохолният проблем на бащата и неговото задълбочаване във времеви план.

Интервюираният е отгледан от своята баба и дядо по майчина линия. Майката не живее съвместно със семейството в периода на ранното детство. Родителите се развеждат в

периода на първата година на г-н „В”. От този момент задачите в отглеждането и ролите се разпределят между бабата и дядото. Темата за бащата като биологична свързаност и социална роля се поставя по-късно в развитието. Г-н „В” идеализира фигурата на дядото, който определя като успешен, образован и принципен човек. Бабата определя като грижовна на моменти интрузивна и критична. Той е единствено дете в семейството. Не познава прародителите по бащина линия. Чува е от баща си, че и двамата са починали преди той да се роди. Бащата има епизоди на поддържане на по-близка връзка със сина си, но следвани от дълги периоди на прекъсване на отношенията и контактите. През последните години са се осъществявали случайни контакти между тях, които са придружени с чувства на дискомфорт и неизясненост в отношенията.

- Структура и анализ на случая

Г-н „В” започва своя разказ с объркване и несигурност в това с какво и от къде да започне. Има четири маркера в потвърждение на това още в началото на интервюто: *„как така всички събития това е много“*; *„амаа, свързани със зависимостта ли?“*; *„не съм сигурен, че ще мога да ги събера всичките“* и *„еми, като цяло не знам от къде да започна“*. Това е реакция към основния провикращ разказ въпрос. Той получава една насока, за да продължи със своя разказ и тя е част от инструкцията. Той е свободен да започне откъдето и с каквото пожелае. След това объркване в началото г-н „В” съобщава за събитие в живота му случило се в периода на ранното детство. Това е последвано от аргументация и оценка *„въобще не съм бил запознат с модела на семейството“*. Това е в смисъла на този традиционен модел на семейство включващо баща – майка – дете.

Разказът за живота се развива бавно с множество паузи, но изреченията са информативни и емоционално натоварени. При слушането и транскрибирането се улавя трудността, с която говори. Тези паузи напрягат слушателя, защото има очакване да чуе нещо повече. На моменти в интервюто говорът е много тих и трудно се улавя на записа. Необходимо е да слуша отново и отново, за да се изпише коректно. Тихо се говори за хероина и създава асоциация, че това е един вид тайна. Прошепната по този начин, все едно ограничава възможността това, за което се говори в нея да се завърне.

Паузите са много характерни в това интервю се налага да бъдат разбрани като значение и въздействие. Паузата би могла да разделя или да придава значение на казаното до момента. Паузата може да означава трудност, празнота, тишина или тайна. Паузата може

да е момент на осмисляне и подготовка за преминаване към следваща тема. Драматичните паузи носят напрежение, любопитство и очакване. Паузите могат да означават блокаж или премълчаване на нещо важно. Много дълго време може да се осмисля и преосмисля това отсъствие на думи в този наратив. Всички тези описани значения могат да бъдат открити в разказа за живота. Това, което е между паузите е изреченото. В него темата за взаимоотношенията в семейството е централна. Преживяването на несигурност в семейството води до объркване и неяснота, която се пренася отвъд тези отношения.

Информацията се поднася на откъси. Тези парчета са произвели много промени във вътрешния и външния свят на интервюирания. Това се свързва с един стил на родителя, който се появява казва и прави нещо и след това изчезва. Действията, думите и появата му създават противоречие, което трябва да бъде интегрирано в следващите сцени. Трябва да бъде интегрирано, защото не може да бъде пренебрегнато. Промените се развиват хронологично във времето и засягат бъдеще, настояще и минало. Трудно е да се осъзнае цялата сложност и преплитане на събития и преживявания, но независимо от това дали има осъзнаване промяната засяга всички и всичко.

Развитието на втората част от интервюто се организира около проследяване на следните житейски събития и преживявания: среща с бащата; животът с дядото и бабата и отсъствието на майката; първата раздяла с майката; срещите с бащата в детството; ситуация на разминаване с очакванията на майката; въвеждането на първото психоактивно вещество; липса на съвместен живот с майката; конкретни случаи в този период и с майката; първото лечение и промяната в поведението на родителя; промяна във възприемането на образа на майката; ситуации и доказателства за връзката между двамата с майката; образът на дядото в случая от детството; ключов странен момент с момичето в училище; периодът на нормално продължаване на живота; процес на установяване на невъзможност да се приеме нуждата от другия; началото на употреба на вещества; епизод на разобличаване на лъжата; период на тестване на границите и доверието към другите хора; съобщаване на детайли около първата употреба на кокаин; разказ за първата употреба на хероин; период на несправяне с изискванията на живота; обяснение на тенденциите към изоставяне и разрушаване; описание на събитие в семейството свързано със загуба на пари и работа; преживяване за загуба на сигурност; пропадане и поява на тревожност за сляпото бъдеще; ключово събитие началото на професионална ангажираност; начини за саботиране на

самостоятелното справяне; отсъствие на възможност да се продължи интервюто; край на интервюто.

Важните моменти и житейските събития обсъдени в третото интервю са следните: неуспешни опити за продължаване на образованието; пропадане и нереализираност; обсъждане на отношението на семейството; прекратяване на опитите за учене; обяснение на ролята на хероина; период на празнота; дълъг наратив за разочарование, отхвърляне, провалени желаниа и раздяла; поява на темата за парите; история за първата работа; поява на специална женска фигура; поява на желание за промяна; обяснение и описание на процесите на промяна; срещи с приятели и усещане за зависими отношения; начало на процес на обсъждане на интервюто до момента; разказ за предишни срещи с психолог; история за разочарование и недоверие; намиране на нова общност; разказ за ситуация на осмисляне на отношенията в тази общност, като източник на сигурност.

Динамиката в това интервю, е свързана с многократно заявяване на невъзможност, да съобщават конкретни спомени. Могат да се дават обобщения да поредица от епизоди в отношенията, но даването на примери, които да обясняват направените заключения не се случва. Г-н „В“ в повечето случаи просто казва, че не може да си спомни нещо по-конкретно.

Съществува метод, който е центриран върху емоционалния отзвук и е свързан с препрочитане на материала на проведени дълбочинни интервюта (Mauthner & Doucet, 1998). В настоящето изследване е проведен само собствен прочит по модела този метод, за да се допълни разбирането за този описан случай.

Първият прочит на интервюто на г-н „В“ помогна да се разбере нещата, които ни свързват с него. Г-н „В“ говори за „*модела на семейството*“, който не е познавал в миналото. Нарича го още структура на семейството. Той говори за роли, граници и функции на отделните участници в семейството. Обяснява причините и изходът от конфликтните взаимоотношения между себе си и своята майка. Разказва как се е разбунтувал към изискването да замести липсващия баща и това е продължило много дълго време. Може да се каже, че езикът, който използва е много близък до езика, на който се интерпретира съдържанието на интервюто. Използват се формулировки, които създават усещане, че семейството и неговите особености са важни за развитието на живота. Светлината, в която г-н „В“ тълкува миналото, настоящето и бъдещето е по посока на влиянието на семейството. Това е и рамката, която аз използвам, за да разбирам конкретни характеристики на живота

на интервюираните. Когато г-н „В“ говори за себе си като дете, той описва няколко случая, когато прави нещо за себе си. Това е изтълкувано от родителя като егоистично действие, което не държи сметка за чувствата и потребностите на другите. В друга ситуация, когато той прави нещо за някого, това отново е критикувано и този път за противоположното поведение.

Може да си я представим като капан, който може да е мисловната схема на г-н „В“. Това е дилема, която присъства и означава зависимостта. Тази дилема е всъщност субективно преживяване за собствените възможности. Идеята, която парализира опитите за автономност поради неувереност и страх от провал. Подобно отношение на зависимост е свързано с образа на майката в разказа на г-н „В“, но се пренася и в други отношения. Този интегриран взаимоотношенчески модел има потенциал да се преиграва в нови контакти. Освен това страхът да не станеш зависим от друг човек, за да осъществяваш себе си е също много силен фактор в отношенията. Този страх би могъл да възпроизвежда различни действия и да изкривява интеракциите.

Когато се чете текста, за да се проследят личните местоимения се появяват следните наблюдения: „аз“ се използва, за да се означае осъзната нежелана част от поведението, от която интервюираният би искал да се разграничи. В същото време това е част от идентитета му. Това местоимение се появява, когато става дума за връзката между минало и сегашен аз. Г-н „В“ не споменава нито веднъж „ние“ в своя разказ за живота. Това е отличителна характеристика на неговата история. Подобна липса може да бъде свързана с основната тема на наратива тази за отчуждеността. Няма усещане за свързаност, и затова няма „ние“. Появата на „те“ в разказа за живота на г-н „В“ се използва, за да се обозначат всички тези хора, към които той изпитва болезнени чувства на вина. Интервюираният е имал преживявания с тях, които не би искал да си припомня и да разказва в този момент. Целият процес на припомняне може да е натоварен с тази болка. Има едно „те“, което е обвързано с преследване, вина и спомени от миналото. Когато се споменава „тя“ местоимението се използва, за да се представи едно ранно и разочаровашо преживяване с момиче. Това е първият път, в който се споменава тази ситуация в разказа за живота. Този образ първоначално е приятен и в последствие се отдалечава и става враждебен. Това „тя“ е свързано със срам и неудовлетвореност от себе си, както и усещане за неадекватност.

При третият прочит на текста на интервюто забелязвам, че фигурата на бащата се отбелязва като присъствие, което го има от време на време. Това означава, че се появява и изчезва и не е постоянно присъстващ в живота на сина си. Това е частично представен образ и ситуациите, в които участва неговото поведение е подчинено на това, което майката проявява. Майката прави така, че бащата да се появи в реалността на сина си. Тя предопределя какъв ще бъде контакта между двамата. Тя решава какво синът може да приеме или да откаже от страна на баща си.

Този дядо се възприема като реализиран и устойчив. Донякъде пожертвал се, за да изпълнява тази роля на баща. Всичко, което той е правил се представя за справедливо. Този образ е идеализиран и по този начин е почетен пред останалите. Желанието да бъде следван дядото, дава възможност да бъде повторен модела утвърден в семейството. Тази лоялност към него възпрепятства изграждането на по-реалистична версия на миналото.

Разместванията в разбиранията за едни участници в системата възпроизвеждат промени в осмислянето и на други ситуации и хора. Ако има промяна във възприемането на майката, това ще кореспондира с промени в разбирането за отношенията с дядото и бабата. Отсъствието на близък контакт с биологичния родител е създало предпоставки за задълбочаване на взаимното инвестиране в отношенията с дядото. Това е една коалиция, която преодолява бащата като реална личност, когато и майката отсъства за дълги периоди и тя бива замествана. По този начин се подменя модела и се създава алтернативен, в който прародителите отглеждат и възпитават новото поколение. Дядото и бабата стават родители на детето, а неговите собствени трябва да поемат друга роля. Майката може да изпадне в детската система и това промени отношенията с всички в семейството. Това са междупоколенчески съюзи, които създават проблематични въздействия.

При четвъртия прочит на интервюто с г-н „В“ се поставя въпросът за контекста, в който възниква тази история за живота, която се разказва. Един такъв наратив се появява в конкретни условия с прилежащия политически и културен фон. Този житейски наратив за неразбиране на отношенията, самота и отчужденост се появява в една среда, в която темите са тясно свързани с тези посоки на разсъждение. Основните събития в по-широкия обществен контекст са обвързани с проблеми на маргинални групи от населението. Проблематизира се различието и се увеличава напрежението и реалните конфликти.

Други въпроси, които повдига наративът за живота на г-н „В“ са свързани с участието на биологичния пол като фактор в интервюто (виж Jepson et.al, 2015). Образът, който г-н „В“ иска да представи е лишен от прекалена емоционалност, по-скоро рационален и ориентиран към стабилност. Той работи и това е важно за него, важно е също парчета от миналото да не нахлуват и дестабилизируют този образ, който имат другите хора за него. Трудности в социалните контакти се адресират по-скоро в минало време, докато сега тенденцията е към преодоляване и задържане на тази новя промяна. По време на интервюто моментите, когато може да се отприщи някаква емоционалност и това да наруши рационалния стил на разказване биват възпирани от изява.

Посочва се липса на близост в отношенията с майката и с бащата. Хероинът се появява и първият епизод е свързан с преживяване за облекчаване на съзнанието от непрекъснато предъвкване на събитията. Според г-н „В“ той търси облекчение от прекалено мислене. Г-н „В“ описва как спомените биха могли да го преследват до болка и той търси да се освободи от нея. Болката идва от неодобрение към себе си. Идеята за тази неразрушима връзка между действията и последствията причинява болка, вина, срам. Той твърди, че страхът от бъдещето и несигурността причиняват силен дискомфорт. Загубата на пари и социален статус присъства в историята на семейството. Това предизвиква кризи, които са съпроводени с много несигурност и страх от нещо, което може да се случи в бъдещето.

Във втората част на интервюто с помощта на примери, се добива представа за това как в семейството на г-н „В“ се тълкува тази взаимозависимост в човешките системи. Майката забранява на сина си да приема неща от бащата. Липсата на диалог около основанието на тази забрана поражда негативно отношение. Осъзнато се избягва възможността детето да партнира на майка си. Майката се е пожертвала и това се интерпретира от г-н „В“ като любов към него. Другата саможертва е тази на дядото, който се е грижил за своя внук. Ролята на жертва е дълбоко интегрирана в моделите на взаимодействие в семейството. По някакъв начин всички жертви са направени в името на детето в семейството. Въвеждането на бащата е събитие, което не променя този модел.

Неповторимото усещане, което носи хероина спомага да се разрешат вътрешни конфликти породени от този модел. Усещането е изместило всичко останало. През това има решение за отчуждаване от човешкия контакт. Постига се свързаност с веществото, която

измества преживявания за нерешителност, незрялост, неувереност и неподготвеност. Наблюдава се, обаче друга тенденция, която г-н „В“ обяснява по следния начин:

„Тръгнат ли нещата на лошо, аз просто ги оставям или разрушавам напълно“.

Това вече е модел за решаване на проблемни житейски ситуации, който може да е характерен при формирана зависимост от вещества. Не може да се достигне до решения, защото има една тревога за бъдещето.

Самото интервю е трудност за преодоляване, и първоначално се реагира с желание да се справи. Смущението от липсата на твърда структура води до объркване и усещане за несигурност. Има едно мобилизиране на ресурсите и подреждане на всички събития и преживявания във връзка със зависимостта. Реално проблемът започва да се разрешава. При възникване на по-трудни моменти и колебания интервюираният прави пауза и се оттегля. Оттеглената позиция е рационална и съдържа всички преживявания и не им позволява да се изразяват. В такива моменти се задълбочава тенденцията за бягство от задачата. Изглежда г-н „В“ проявява този модел, за който говори. Присъства неудовлетвореност от развитието на живота през темите за празнота, самота и несподеленост.

По време на панелните обсъждания на интервюто беше поставен за задълбочено разглеждане момент на разкриване на семейна тайна описан от интервюирания. Този момент се свързва с една свръх информация, която се възприема от родителя. Това събитие е толкова странно за онова ниво на субективност на детето тогава (6-7г.), че заливането с това съдържание трудно се осмисля. Родителят се възприема, като носител на истината за света и неговата позиция не се подлага на съмнение и не се оспорва. Въвеждането на ролята на нова информация се посреща пасивно и не поражда въпроси към момента. Това се случва, защото информацията е подадена от авторитет и тя просто се възприема. По-късно в развитието, когато г-н „В“ си спомня интерпретира това събитие по друг начин. Неговата сегашна субективност, не му позволява да се преживява като жертва в тази ситуация.

Той самият извежда динамики, които са свързани с трансгенерационното предаване на модели на семейно функциониране. Единият модел е свързан със заместване на фигурата на бащата. Този процес е описан от него, като преживяване за нуждите на родителя да си партнира с детето, и по този начин да го въвлече в една междупоколенческа коалиция. Другият аспект е пренасянето на конфликта с родителското семейство в настоящето и в

отношенията с другия пол. Отново г-н „В“ сам теоретизира значението на своя опит, и трудностите, които в последствие среща със своите партньори.

ИЗВОДИ И ВЪЗМОЖНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Трите анализирани случая съдържат обяснителен модел на хероиновата зависимост. Разказите за живота следват една също логика на подреждане на събитията. Те са подредени според тяхната съотнесеност за развитието на зависимост. Предимството на биографично-нарративно интерпретативния метод е, че не насочва участника към конкретна житейска фаза или събитие. Той е свободен да представи каквото пожелае. Спонтанният избор е основа на наблюдаваните резултати. Всички интервюирани с биографично-нарративно интервю използват структурата на свободен разказ за живота, за да представят своята гледна точка към зависимостта и как се е появила в живота им. Историите за живота са повлияни от развитието на зависимост и тази траектория на страдание е толкова значимо представена, че подчинява на себе си останалите важни събития и преживявания в разказа на респондентите. Трансгенерационното предаване на модел на зависимост би могло да се опише, като процес засягащ идентичността на човека. Темата за ригидните граници на семейната структура с външния свят, семейните тайни и недостатъчната диференцираност в отношенията се появяват в историите, които бяха анализирани.

Разработената схема за клинично интервю служи за изследване на трансгенерационните перспективи при зависими пациенти. В сферата на психологичното консултиране на зависими и техните семейства може да се приложи тази схема. Едновременното прилагане на клинично интервю и биографично-нарративно интерпретативния метод (Wengraf, 2001), допринася за развитието на отношението и представата за тези семейства и гласовете на хората, които ги съставляват.

Ограничение на проведеното изследване е в това, че не представя гледните точки и истории на други представители на семейството на зависимите пациенти. Включването на други членове на семейството, като респонденти би допринесло за изграждане на по-пълна представа за семейната история и трансгенерационното предаване на зависимост. Това би

предоставило възможност за сравнение на историите, съответно на различните представи на членовете на семейството.

Възможни научни приноси на дисертационния труд са:

- Установяване на връзката между зависимостта и специфичния семеен контекст на развитие;
- Разработване на схема за клинично интервю, чрез което да се изследват трансгенерационните перспективи при зависими пациенти;
- Приложение на биографично-нарративно интерпретативен метод;
- Индивидуален дълбинен анализ на всеки отделен случай.

Научни публикации по темата на дисертационния труд:

- **Андонова, Ж.** (2016). „Представа за семейството при зависими от психоактивни вещества“, Българско списание по психология, бр.1-4, 229-239.
- **Андонова, Ж.** Статия „Субективни преживявания, зависимост и преломни житейски събития – изследване с биографично - нарративно интервю“, Българско списание по психология (под печат).
- **Андонова, Ж.** Статия „Интервюто като метод в психологическото изследване“, Българско списание по психология (под печат)